MONITOR HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

2018, Č.4 / DECEMBER
KHP, NHF, EUBA

TÉMA ČÍSLA:

10 ROKOV EURA NA SLOVENSKU

- PREČO SA SLOVENSKU NEDARÍ DODRŽAŤ ROZPOČET?
- DESAŤ ROKOV S MOSTAMI A BRÁNAMI
- KOĽKO STOJÍ ÚSMEV DA VINCIHO MONA LISY?

EDITORIÀL

Milí naši čitatelia,

Nedávno skončil „osmičkový“ rok, ku ktorému sa viazalo viacero významných jubileí. Ale nie všetky významné zlomové okamihy sa dostali do tradične prelomového osmičkového roku. Prijatie spoločnej európskej meny na Slovensku to nestihlo o sekundy...

Už desať rokov je Slovensko súčasťou eurozóny. Toto obdobie (jeden z autorov v tomto vydaní ho trefne nazval obdobím „s mostami a bránami!“ je už dosť dlhé aj dosť zaujímavé na to, aby sa dalo fungovanie Slovenska s eurom zhodnotiť. Pri výbere témy tohto čísla sme túto skutočnosť nemohli obísť. Možno klásť otázky o tom, ako euro vylepšilo či oslabilo fungovanie slovenskej ekonomiky, či sa naplnili očakávania alebo ako členstvo v menovej únii vplýva na iné segmenty hospodárskej politiky. Preto prinášame súbor článkov hodnotiacich desaťročie s eurom. Ide jednak o spätné pohľady na zavedenie eura a s tým spojené problémy a očakávania, úvahu o aktuálnych výzvach stojacich pred eurom a aj vyjasnenie vplyvov členstva v eurozóne na fiškálne politiky. Svojimi príspevkami nás poctili aj osoby, ktoré stáli pri rozbiehaní eura v SR naozaj blízko.

Okrem výročia eura v SR si v tomto čísle všímame aj problém (ne-)dodržiavania verejných rozpočtov a možnosť zvýšenia disciplíny v tejto oblasti, problémové parametre vzdelávacieho systému v SR či niektoré zákonitosti vo vnímaní vzácnosti.

Vďaka za všetky konštruktívne pripomienky a námety.

Karol Morvay

OBSAH

AKTUALITY

Sľuby sa sľubujú... Prečo sa Slovensku nedarí dodržať rozpočet? 3

TÉMA ČÍSLA

Desať rokov s mostami a bránami 6
Euro na Slovensku – jednoducho úspešný príbeh 10
Európsky semester, Ako nám členstvo v eurozóne pomáha vo fiškálnej politike 13
Vnímanie eura a ECB za poslednú dekádu a politické výzvy budúcej evolúcie 17

ZAUJÍMAVOSTI

Platy slovenských učiteľov a gramotnosť slovenských žiakov sú podpriemerné 23
Radical markets alebo sloboda cez aukcie a demokracia na druhú 27
Koľko stojí úsmev da Vinciho Mona Lisy? 29
Číslo, ktoré nás zaujalo 31

Názory autorov prezentované v tejto publikácií nemusia reprezentovať názory inštitúcií v ktorých pôsobia.

Príspevky členov Katedry hospodárskej politiky vznikli v rámci projektu ITMS 26240120032: „Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí“. Projekt bol spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Vedecko popularizačný časopis - Monitor hospodárskej politiky - štvrťročná periodicita.
Príspevky jednotlivých autorov prechádzajú recenzným konaním.
Šéfredaktor: Karol Morvay
Výkonný redaktor: Martin Hudcovský
Redakčná rada: Martin Lábaj, Martin Hudcovský, Kristína Petríková, Elena Fifeková, Daniela Pobudová, Richard Kališ.
Vydáva: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave.
ISSN: 2453-9287

Sľuby sa sľubujú...
Prečo sa Slovensku nedarí dodržať rozpočet?

Peter Mandžák
KHP, NHF, EUBA

Vyrovnaný rozpočet! To vláda oznámila 20. novembra. V roku 2019 dosiahne Slovensko prvý krát v histórii vyrovnaný rozpočet. Prvý krát sa tak výdavky budú rovnať príjmom, pričom v ďalších rokoch je rozpočet dokonca prebytkový. Aspoň taký je plán. Ako naznačujú skúsenosti z minulosti, skutočnosť môže byť iná. Okrem otázky, či sa to naozaj podarí dosiahnuť sa nám núka druhá otázka: Stačí to? Cieľom článku je pozrieť sa na dodržiavanie fiškálnych cieľov vlády v minulosti. A to na agregátnej, ako aj na ministerskej úrovni.

V porovnaní so zahraničím[1] má Slovensko relatívne málo záväzný rozpočtový rámec. Rozpočet verejnej správy sa síce zostavuje na nasledujúce 3 roky, ako však poukázal Ódor (2016), všetko nad rámec rozpočtu na nasledujúci rok je v praxi len indikatívnym číslom. Graf 1 znázorňuje zmeny v cielení salda hospodárenia od prvého návrhu rozpočtu až po skutočnosť. Odchýlky skutočného salda je možné pozorovať nie len oproti prvému návrhu rozpočtu, ale dochádza k ním aj na jednoročnom horizonte. V rokoch 2017 a 2018 verejná správa hospodárila lepšie, než plánovala. Naopak, vyššie saldo bolo zaznamenané v rokoch 2014 až 2016, a to aj napriek lepším príjmom.

Graf 1: Vývoj rozpočtovania schodku verejných financií, 2013-2020, v % HDP

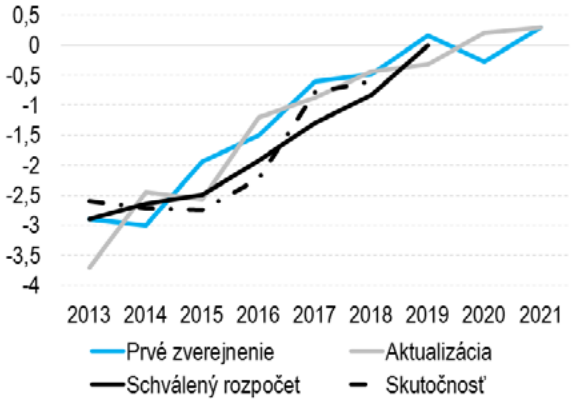

Prameň: Rozpočty verejnej správy.

[1] OECD (2014): Budgeting Practices and Procedures in OECD Countries. OECD Publishing.

Nízka záväznosť je zrejmá aj pri pohľade na odchýlky skutočných výdavkov od rozpočtu (Graf 2). Dodatočné príjmy sú tradične vynaložené na vyššie výdavky, nie na rýchlejšiu konsolidáciu dlhu. Túto skutočnosť už viac krát kritizovala Rada pre rozpočtovú zodpovednosť. Zvyšovanie výdavkov a posúvanie vyrovnaného rozpočtu do budúcnosti kritizuje takmer každoročne v Hodnotení strednodobých rozpočtových cieľov, napr. z rokov 2018,[2] 2017[3] či 2016[4].

[2] Dostupné na internete: https://www.rozpoctovarada.sk/download2/strednodobe_ciele_2018_zhrnutie.pdf

[3] Dostupné na internete: https://www.rozpoctovarada.sk/download2/strednodobe_ciele_2017_zhrnutie.pdf

[4] Dostupné na internete: https://www.rozpoctovarada.sk/download2/Strednodobe_ciele_2016_FINAL_01.pdf

Graf 2: Odchýlky skutočných výdavkov, príjmov a salda* verejnej správy od rozpočtu, v %

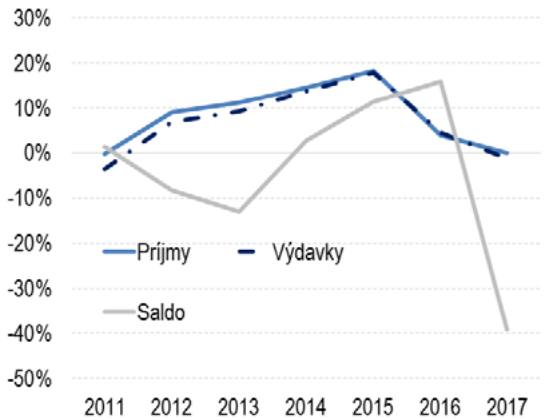

*Poznámky: * odchýlka nominálneho salda, nie v % HDP*

Prameň: Rozpočty verejnej správy.

Ako naznačuje predchádzajúci odsek, aj schválený rozpočet na nasledujúci rok nemá vláda úplne pod kontrolou. Záväzný je len štátny rozpočet (zhruba polovica výdavkov verejnej správy), ktorý sa schvaľuje v parlamente vo forme zákona, a v ktorom zmeny záväzných ukazovateľov schvaľuje vláda[5]. Mimo priamej kontroly sú tak výdavky ostatných subjektov verejnej správy, najmä samospráv, fondov sociálneho a zdravotného poistenia či štátnych podnikov (NDS, ZSSK, ŽSR).

Napriek nízkej záväznosti a častým odchýlkam je v súčasnosti fiškálna situácia na Slovensku v súlade s požiadavkami Európskej komisie. Okrem smerovania k vyrovnanému rozpočtu klesol v roku 2018 aj dlh mimo sankčných pásiem ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti (pod hranicu 50 %). Navyše, ako vyplýva z Hodnotenia[6] Návrhu rozpočtového plánu SR, Európska komisia bude monitorovať skutočné splnenie vyrovnaného rozpočtu. Ak nenastanú významné neočakávané udalosti (napr. náhla ekonomická kríza) je aj vďaka tomuto tlaku možné očakávať dodržanie tohto cieľa.

Celkové hospodárenie Slovenska, ako člena EÚ a eurozóny, je pod drobnohľadom EK a euroskupiny. Pri realizácií fiškálnej politiky sa musí dodržiavať pravidlo o vyrovnanom štrukturálnom rozpočte, výdavkové pravidlo, dodržiavať strednodobý rozpočtový cieľ, neprekračovať referenčnú hodnotu dlhu atď. Avšak nízka záväznosť rozpočtového rámca je badateľná aj pri rešpektovaní všetkých uvedených pravidiel, konkrétne pri detailnejšom pohľade na zmeny v štruktúre rozpočtu počas jeho realizácie.

Zmeny v štátnom rozpočte

Zaujímavý je najmä detailný pohľad na štátny rozpočet. Zákon o štátnom rozpočte neumožňuje počas roka zvýšiť hotovostný schodok. Pri lepších než očakávaných príjmoch je možné celkové výdavky navýšiť maximálne o 1 % tak, aby nebolo možné „prejesť“ vyššie než rozpočtované príjmy. V uvedených ohraničeniach môže vláda v rámci roka meniť záväzné ukazovatele. Pohľad na celkové výdavky vyznieva priaznivo (Graf 3). S výnimkou roka 2015, kedy sa nadmerne čerpali eurofondy v súvislosti s koncom programového obdobia, míňalo Slovensko výrazne menej ako plánovalo, v priemere o 9 %. Naproti tomu Česko[7] plánovalo svoje výdavky omnoho presnejšie, priemerne minuli len o 0,3 % menej. Ak abstrahujeme od možnej neefektívnej alokácie zdrojov, ktorá môže prameniť z nepresného plánovania výdavkov (nevyčerpané peniaze sa mohli použiť v inej oblasti), výsledok naznačuje, že Slovensku sa darí šetriť.

Graf 3: Porovnanie odchýlok celkových výdavkov štátneho rozpočtu od plánu, v %

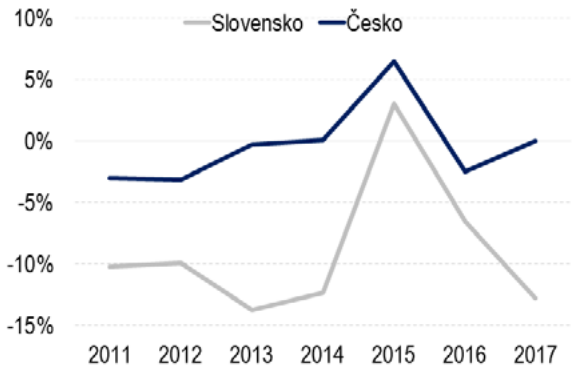

Prameň: Štátne záverečné účty.

Ódor (2016) však poukázal na spôsoby, ktorými sa obchádzajú záväzné limity. Napriek tomu, že skutočné celkové výdavky sú každoročne nižšie ako plán, väčšina kapitol[8] rozpočtované výdavky presahuje. Je to možné vďaka kapitole Všeobecná pokladničná správa[9] (VPS), ktorá pracuje s rezervami, transferom do Sociálnej poisťovne či odvodmi do rozpočtu EÚ. Stačí v schválenom rozpočte tieto položky nadhodnotiť (napríklad rozpočtovať príliš vysoké rezervy) a následne počas realizácie rozpočtu prostriedky presunúť do inej kapitoly. Ako konštatuje autor, paradoxom je, že bez porušenia 1 % pravidla na papieri, je

[5] V praxi vláda splnomocňuje ministra financií na schvaľovanie zmien záväzných ukazovateľov.

[6] Dostupné online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/c-2018-8027_sk_en.pdf

[7] Na porovnanie presnosti bola vybraná Česká republika, vzhľadom na podobnosť rozpočtovej štruktúry (napr. rovnaká sústava rozpočtov – rozpočet verejnej správy a štátny rozpočet, členenie štátneho rozpočtu na kapitoly, využívanie kapitoly Všeobecná pokladničná správa atď.).

[8] Štátny rozpočet je organizačne usporiadaný do kapitol. Kapitoly predstavujú najmä ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy.

[9] Ide o najväčšiu kapitolu v štátnom rozpočte. V rozpočte na rok 2018 s výdavkami nad 3 mld. eur, o 600 mil. eur vyššími než ministerstvo vnútra, druhá výdavkovo najväčšia kapitola.

v skutočnosti možné rozpočtovými opatreniami použiť prevažnú časť lepších príjmov. Kým slovenská VPS má skutočné výdavky oproti rozpočtu priemerne nižšie o 25 % (960 mil. eur), jej česká dvojička len o 10 % menej. Podobne vyznieva porovnanie pri ministerstvách[10] (Graf 4). Kým v tých slovenských je priemerná absolútna odchýlka vo výške 13 %, pri českých dvojičkách je to 5 %. Napriek podobnému systému fungovania rozpočtov v oboch krajinách si v Česku pri riadení výdavkov v menšej miere pomáhajú dodatočnými zmenami.

Graf 4: Porovnanie odchýlok výdavkov ministerstiev od plánu, priemer za roky 2011-2017, v %

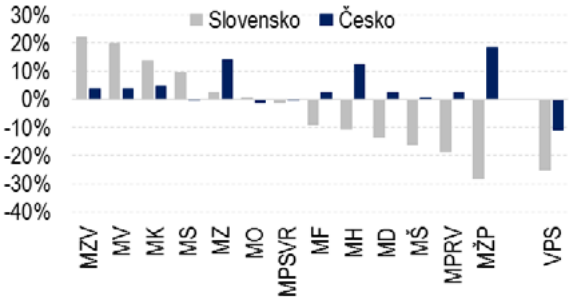

Prameň: Štátne záverečné účty.

Prečo sú výdavky ministerstiev nad úroveň schváleného rozpočtu problém? Dáta predsa ukazujú, že celkové výdavky štátneho rozpočtu sú oproti plánu nižšie. Navyše celkový rast výdavkov verejnej správy je pokrytý vyšším rastom výdavkov. Otázka je, či sú takto dodatočne alokované prostriedky počas roka umiestnené efektívne. Navyše dôvody, prečo dochádza k nedočerpaniu výdavkov by vystačili na osobitný článok – či už slabé čerpanie eurofondov alebo stále výraznejší presun investičných výdavkov do budúcnosti. Literatúra ako aj medzinárodné inštitúcie MMF, OECD, či EK odporúčajú viacročné plánovanie rozpočtu (tzv. strednodobé rozpočtové rámce) ako ideálny nástroj na dosahovanie fiškálnych cieľov a nasmerovanie krajiny k zdravým a udržateľným verejným financiám.

Ódor (2016) zdôraznil 2 dôvod y, prečo plánovať výdavky na dlhšie obdobie dopredu: lepšia prioritizácia výdavkov a efektívnejšie využívanie zdrojov. Viacročné rozpočtovanie by prinieslo väčší tlak na rozhodovanie o prioritách vlády. Rovnako ak ministerstvá vopred vedia, koľko môžu minúť, sú nútené identifikovať prípadnú neefektívnosť a potenciálne úspory, a lepšie tak financovať svoje výdavky.

Ďalším negatívom súčasného rozpočtového rámca je netransparentnosť. Rozpočet by mal predstavovať akýsi prostriedok, ktorým vláda predstavuje svoje zámery a priority verejnosti. Ak dochádza k výrazným odchýlkam skutočných výdavkov, predvídateľnosť a kredibilita rozpočtu sa znižuje.

Zavedenie stropu na výdavky

Za najvhodnejšie fiškálne pravidlo na operatívne riadenie rozpočtu sú považované výdavkové stropy. Ich zavedenie predpokladal už ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti, avšak širšia diskusia sa začala až koncom roka 2018, keď Inštitút finančnej politiky pri Ministerstve financií SR zverejnil diskusnú štúdiu[11] s prvým návrhom na implementáciu výdavkových stropov. Okrem vyššie spomenutých výhod štúdia spomína aj lepšie ukotvenie fiškálnej disciplíny a zvýšenie proti-cyklickej fiškálnej politiky.

Autori navyše naznačujú, že pozitívny efekt je silnejší, ak sú agregátne výdavkové stropy v druhom kroku rozdelené aj na jednotlivé ministerstvá. Pohľad na vývoj výdavkov ministerstiev napovedá, že vyššia záväznosť ich rozpočtov by mohla priniesť väčší dôraz na lepšie plánovanie výdavkov.

Situácia na zavedenie takejto významnej zmeny je v súčasnosti priaznivá. Dlh klesá, darí sa napĺňať strednodobý rozpočtový cieľ a smerovať k vyrovnanému rozpočtu. Splnenie agregátneho cieľa nám však stačiť nemôže. Zavedenie záväzných stropov na výdavky na úrovni ministerstiev by mohlo riadenie fiškálnej politiky významne posilniť. Okrem znižovania deficitu by sa posilnil tlak aj na lepšie plánovanie ministerstiev a tým spojené aj efektívnejšie vynakladanie prostriedkov. Iba „presné“ hospodárenie nemusí byť automaticky efektívnejšie. Vytvára však na to dôležité predpoklady.

[10] Predpokladáme podobnú relatívnu veľkosť a vecnú agendu kapitol.

[11] Dostupné online: https://www.finance.gov.sk/files/archiv/priloha-stranky/17398/89/DS_Navrh_na_impementaciu_vydavkovych-stropov_20181018_final.pdf

Desať rokov s mostami a bránami

Ľudovít Ódor
viceguvernér NBS

Slovensko vymenilo 1. januára 2009 svoju menu za euro. Portréty slávnych osobností a historických postáv na bankovkách vystriedali mosty a brány, ktoré mali členské krajiny Európskej únie viac spojiť a umožniť im rýchlejšie napredovanie v ekonomickej oblasti. Naplnili sa očakávania? Prinieslo euro pod Tatry viac výhod ako nevýhod? V tejto krátkej eseji ponúkam svoj subjektívny pohľad na tieto otázky.

Historické okienko

Stratégia prijatia eura v SR sa zrodila v roku 2003. Vtedy som bol hlavným ekonómom ministerstva financií a riaditeľom Inštitútu finančnej politiky. Nálady v spoločnosti boli jednoznačne proeurópske a prointegračné. Dlho to vyzeralo tak, že sa Slovensko nedostane do prvej vlny rozširovania Európskej únie (EÚ) v roku 2004. Po páde mečiarizmu sa však Slovensku podarilo v zrýchlenom režime splniť všetky podmienky a vlak nám nakoniec neušiel. Málokto si to vtedy uvedomoval, ale vstupom do EÚ sme sa zaviazali prijať aj euro. Preto otázkou nebolo, či prijať euro ale kedy? Maďarsko a Poľsko mali v tom čase plán vstúpiť do eurozóny v roku 2008, Slovinci a Estónci ešte o niečo skôr. Viacerí sa obávali, že opäť budeme medzi poslednými a susedia tak získajú konkurenčnú výhodu.

Pamätám si odborné rokovania s Národnou bankou Slovenska, ktorá pripravila prvú analýzu odhadovaných prínosov a nákladov vstupu. Jednotlivé argumenty pre a proti sa následne prediskutovali na ministerstve financií na kolégiu podpredsedu vlády pre ekonomiku. Po zaujímavej výmene názorov padlo rozhodnutie a vláda schválila, že Slovensko zavedie euro hneď po tom, ako udržateľným spôsobom splní maastrichtské kritériá. Slovo „udržateľným“ je kľúčové, keďže sme nemali záujem vstúpiť do eurozóny bezhlavo. Nechceli sme dopadnúť ako boxer, ktorý pred vážením drží niekoľkodňovú hladovku len aby splnil váhové kritérium.

Druhým kľúčovým prvkom bolo, že aj priority boli jasne stanovené: najskôr reformy až potom euro. Nič to neilustruje lepšie, než posunutie vstupu o jeden rok kvôli zavedeniu kapitalizačného piliera dôchodkového systému („druhý pilier“). Bohužiaľ, maastrichtské kritériá penalizujú takéto reformy (aj vtedy, ak majú celkový pozitívny efekt na verejné financie), keďže počiatočný výpadok vo verejných odvodoch sa počíta, ale šetrenie verejných výdavkov v budúcnosti nie. Pamätám si, že prijatie eura bolo katalyzátorom aj v prípade konsolidácie verejných financií. Dohoda na rozpočtoch bola ľahšia, keďže ministri vnímali, že deficit musíme znížiť pod 3% z HDP (deficit verejných financií bol v roku 2002 nad 8% z HDP).

Ktoré boli hlavné argumenty v prospech zavedenia eura a ktoré riziká sa najintenzívnejšie diskutovali v roku 2003? Jednoznačne najviac sa čakalo od postupného nárastu obchodu a investícií v dôsledku zániku kurzového rizika. Na druhej strane, medzi rizikami sa skloňovali predovšetkým nárast cien po vstupe a strata nezávislej menovej politiky.

Predvstupové komplikácie

Na jeseň roku 2005 vstúpilo Slovensko do čakárne eura: do kurzového mechanizmu ERM II, kde by mali fungovať krajiny aspoň dva roky pred zavedením eura. Určila sa centrálna parita okolo ktorej bolo stanovené fluktuačné pásmo +/- 15%. Na prvý pohľad sa zdá, že ide o dostatočne široký manévrovací priestor, avšak nikto presne nevedel, ako sa bude interpretovať splnenie maastrichtských kritérií, ak sa kurz výrazne odchýli od centrálnej parity. Nakoniec

sme zistili, že európske inštitúcie vnímajú pohyb kurzu značne asymetricky. Viacerí európski lídri naznačovali, že oslabenie meny, o viac ako 2,25% oproti centrálnej parite môže znamenať stopku. Naopak, výrazné posilnenie koruny voči euru (aj nad 15%) sa neinterpretovalo ako nesplnenie kurzového kritéria.

Vstup Slovenska do ERM II sme vnímali ako dôležitý míľnik a boli sme presvedčení, že – ak sa nestane niečo výrazne negatívneho – Slovensko euro 1. januára 2009 naozaj zavedie. Potom však prišli dve komplikácie.

Prvou boli parlamentné voľby v roku 2006 a následný nejednoznačný postoj novej vlády k prijatiu eura. Trhy znervózneli, koruna začala padať a hrozilo, že oslabí viac, než spomínaných 2,25% oproti centrálnej parite. Národná banka Slovenska musela masívne intervenovať, aby dátum 2009 zostal v hre. Našťastie, stretnutie premiéra a ministra financií s bankovou radou zmenilo politický sentiment a vláda sa jednoznačne prihlásila k zavedeniu eura v pôvodnom termíne.

Druhá komplikácia nastala pri hodnotení Slovenska, či spĺňa všetky predpoklady vstupu. Keď sme sa pozerali na hodnotenia iných krajín pred nami, nevideli sme nič, čo by mohlo Slovensko diskvalifikovať, ak číselne splní kritériá. Hodnotenie európskych inštitúcií sa však výrazne sprísnilo oproti predchádzajúcej praxi a to najmä v dôsledku negatívnych skúseností s infláciou v Slovinsku po prijatí eura v roku 2007. Ako bolo medializované, Európska centrálna banka v prvej verzii svojej konvergenčnej správy hovorila o „vážnych obavách“ (serious concerns) v súvislosti s infláciou na Slovensku. Problém nebol s aktuálnou hodnotou inflácie, ale skôr s jej udržateľnosťou po vstupe, keď už posilnenie koruny nemohlo tlačiť ceny smerom nadol.

Zintenzívnili sme komunikáciu s členmi eurozóny aj európskymi inštitúciami a proaktívnejšie sme vysvetľovali vývoj na Slovensku. Analytickými vstupmi pomohli aj predstavitelia medzinárodného menového fondu. Nakoniec všetko dobre dopadlo a proces bol úspešne zavŕšený. Stanovil sa konverzný kurz (aj keď s istými kontroverziami) a Slovensko vymenilo koruny za eurá bez väčších technických problémov.

Euro a kríza

Prijatie eura na Slovensku sa udialo v období eskalácie finančnej krízy a o pár rokov na to bojovala jednotná európska mena dokonca o svoju existenciu. Ukázali sa štyri veci: i) Slovensko bolo na život v eurozóne paradoxne oveľa lepšie pripravené než viaceré staré členské krajiny, ii) pravidlá hry platili často len na papieri (Pakt stability a rastu alebo nemožnosť záchrany členského štátu), iii) neexistovali stabilizačné mechanizmy v prípade veľkých kríz a iv) rozhodovacie mechanizmy v eurozóne boli veľmi zdĺhavé a nedostatočné.

Kríza si vyžiadala viacero vážnych zásahov do finančných systémov po celom svete. V eurozóne bol zoznam potrebných zmien ešte dlhší, keďže niektoré dohodnuté pravidlá hry sa nerešpektovali a objektívne chýbali aj viaceré stabilizačné mechanizmy. Z toho vyplývajú viaceré skutočnosti. Po prvé, súčasná eurozóna je trochu iná, ako tá, do ktorej sme vstupovali. Po druhé, vzhľadom na to, že navrhované inštitucionálne zmeny ešte nie sú dokončené, apetít prijať euro v mnohých krajinách pochopiteľne ochladol. Na druhej strane, keďže jednotná mena má dosť vlastných problémov, ďalšie rozširovanie nie je populárne ani medzi súčasnými členmi klubu.

Plusy a mínusy

Bolo výhodné prijať euro v roku 2009? Obzvlášť, keď prišli problémy v eurozóne? Naplnili sa očakávania? Definitívna a kategorická odpoveď na prvú otázku neexistuje. Sčasti preto, lebo sme v eurozóne len relatívne krátko a sčasti z dôvodu, že ešte nevieme ako dopadne inštitucionálna reforma eurozóny. Menej ambicióznym cieľom je zhodnotiť doterajšie plusy a mínusy členstva Slovenska v menovej únii. Výsledok tohto porovnania je pre mňa pozitívny.

Videl som veľké pozitíva stratégie prijať euro ešte pred samotným vstupom. Mať pred sebou jasne definovaný cieľ fungovalo ako urýchľovač tak pri štrukturálnych reformách ako aj pri konsolidačnej stratégii verejných financií. Okrem toho, odhodlanie a sebavedomá realizácia stratégie postavili Slovensko do veľmi pozitívneho svetla aj v medzinárodnom prostredí. Nakoniec, prijatie eura a s ním spojené záväzky znemožnili zvrátiť viaceré reformy a pôsobili ako istý druh kazajky

aj pre populistické nápady.

Pre prvých desať rokov v eurozóne platí pre Slovensko, že sa riešili úplne iné problémy, než sa očakávali. Kríza vygumovala na istý čas mnohé obavy, ale zároveň priniesla iné ťažkosti. Pamätám si, že obyvatelia mali najväčší strach z možného zdražovania. Samozrejme v recesii sa ceny dvíhajú len veľmi ťažko, preto k žiadnemu citeľnému nárastu cien nedošlo. Okrem toho sa veľa diskutovalo aj o možnom vzniku bublín v cenách aktív v dôsledku nízkych úrokových sadzieb. Pochopiteľne, slabé ekonomické výsledky v eurozóne rozptýlili aj tieto obavy na niekoľko rokov, a to napriek dynamickému rastu úverov na Slovensku.

Keď vypukla finančná kríza, euro malo na nás zmiešaný vplyv. Na jednej strane naša mena posilnila oproti susedom a tak sme stratili časť cenovej konkurencieschopnosti. Na druhej strane, v prvej fáze krízy boli rizikové prirážky nižšie v eurozóne ako pre malé a otvorené ekonomiky mimo nej. Keď grécke problémy naplno naštartovali krízu eurozóny, situácia sa otočila. Rizikové prirážky vo vnútri vystrelili, kým reálny rovnovážny kurz postupne oslaboval v dôsledku nemožnosti nominálnej apreciácie pri relatívne dobrej výkonnosti slovenskej ekonomiky.

V posledných rokoch, kedy dobré časy zavítali do všetkých členských krajín, poskytovanie úverov pre domácnosti akceleroval. Úrokové sadzby na hypotekárnych úveroch na Slovensku sa dostali na tretiu najnižšiu úroveň v EÚ. Okrem niektorých legislatívnych zmien a intenzívnej konkurencie na trhu to bolo spôsobené aj nízkymi kľúčovými úrokovými sadzbami v eurozóne. Prvýkrát sa ukázalo, ako veľmi dôležité je nahradiť stratu nezávislej menovej politiky pri asymetrických šokoch inými národnými politikami. Národná banka Slovenska začala brzdiť nadmerný rast úverov makroprudenciálnymi opatreniami. Deficit financií taktiež klesal, aj keď nie dostatočne rýchlym tempom.

Ak to zhrnieme, kríza zbrzdila najväčšie výhody prijatia eura, ale na druhej strane zmiernila aj najvýznamnejšie obavy. Výskumníci NBS pomocou troch metód vypočítali (Lalinský a Šuster, 2009), že euro bolo od roku 2009 pre nás čistým prínosom vo výške 0,1 až 0,2 percentuálneho bodu v raste HDP oproti scenáru bez eura (priemerný prínos v prvých desiatich rokoch). Informatívne je aj porovnanie s Českou republikou. Kumulatívny rast HDP bol oproti západnému susedovi vyšší o viac ako 5 percentuálnych bodov v období medzi 2009 až 2017. Výrazne vyššiu dynamiku vidno aj pri produktivite práce. Na druhej strane, priame zahraničné investície (PZI) boli v ČR vyššie. Keď si však zoberieme do úvahy celkové investície do strojov a zariadení (nie všetky sú totiž financované cez PZI), Slovensko má vyššie čísla. Inflácia bola porovnateľná v obidvoch krajinách. Ak k číselným odhadom výskumníkov NBS pridáme ešte jednoznačne pozitívne efekty pred prijatím eura, bilancia je v plusových hodnotách, aj keď menej než sa očakávalo. Nemôžeme sa však tváriť, že členstvo v eurozóne nemá žiadne riziká do budúcnosti. Menová únia potrebuje zopár hlbších zmien, aby bola dlhodobo konkurencieschopná. Aké?

Quo vadis euro?

Môj názor je, že namiesto v súčasnosti politicky nepriechodných snov (Spojené štáty európske) treba intenzívne pracovať na dobudovaní minimálnych požiadaviek pre dlhodobo úspešnú eurozónu. Realizmus musí zvíťaziť nad romantizmom. Ako píšem v Ódor (2018), viaceré reformy budú nevyhnutnosťou. Štyri z nich by som rád zdôraznil. Po prvé, napriek značnému pokroku, banková únia ešte stále nie je dokončená. Chýba tretí pilier v podobe jednotného poistenia vkladov a úplne doriešené nie sú ani rezolučné mechanizmy. Po druhé, stabilizačné mechanizmy by mali riešiť len likviditné problémy krajín a mali by existovať dopredu definované procedúry pre reštrukturalizáciu štátneho dlhu. Po tretie, fiškálny rámec je neprehľadný, nevynútiteľný a prepolitizovaný. Výrazné zjednodušenie, väčší dôraz na strednodobé fiškálne rámce a intenzívnejšia spolupráca s nezávislými fiškálnymi inštitúciami by určite pomohli. Po štvrté, pre zmiernenie následkov agregátnych šokov a zdieľania rizík by mohla existovať obmedzená centrálna kapacita, či už v podobe poistnej schémy alebo silnejšieho spoločného rozpočtu.

Ponaučenia

Vzhľadom na veľkosť slovenskej ekonomiky a jej vysokú otvorenosť je naivné si myslieť, že samostatná menová politika by vyliečila všetky problémy. V istých prípadoch by pomohla, inokedy by naopak mohla spôsobovať problémy (výkyvy kurzu, úvery v cudzích menách, atď.). Veľmi dobre to ilustrujú okolité krajiny, ktoré euro neprijali, no ich ekonomické výsledky nie sú v porovnaní so Slovenskom lepšie.

Kľúčové je však uvedomiť si, že o dlhodobom ekonomickom úspechu Slovenska nerozhoduje len členstvo v eurozóne, ale predovšetkým naša vlastná hospodárska politika. Kvalita vzdelávania, flexibilita trhu práce, rozumná fiškálna a makroprudenciálna politika sú alfou a omegou, či už máme na farebných papierikoch mosty alebo portrét Štefánika.

Referencie

Lalinský, T. a M. Šuster (2018), „Vyhodnotenie prínosov eura – po 10 rokoch“, Analytický komentár č. 63, Národná banka Slovenska.

Ódor, Ľ. (2018), „Fiscal surveillance in the EU: from maze to pyramid?“ in Independent Fiscal Councils: Watchdogs or lapdogs? Edited by Roel M.W.J. Beetsma and Xavier Debrun, VoxEU.org eBook

Z nášho výskumu

Karol Morvay
koordinátor projektu

Národohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave sa v uplynulom období podarilo získať projekt vypracovania štúdie o možnosti zriadenia národného vodného dopravcu. Vedúcim pracoviskom a majoritou riešiteľského kolektívu boli členovia Katedry hospodárskej politiky. Po zverejnení štúdie na stránke Úradu vlády SR je voľne dostupná na nasledujúcom **odkaze** alebo QR kóde.

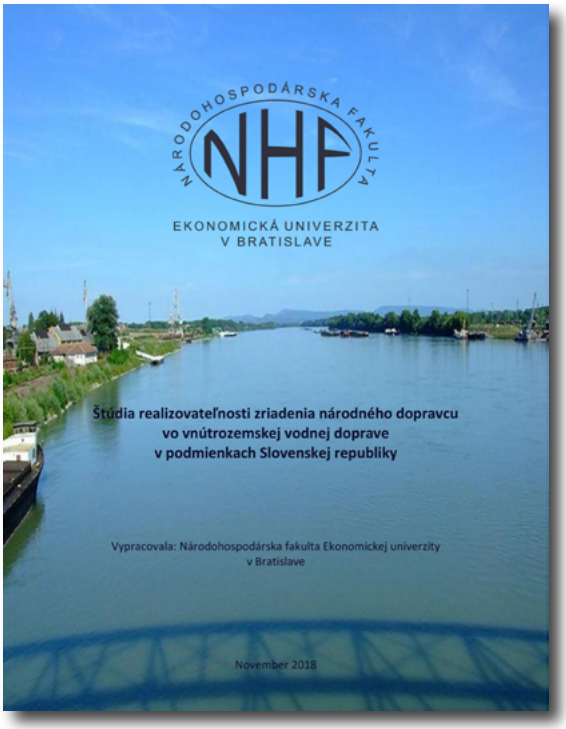

Scan me

Euro na Slovensku – jednoducho úspešný príbeh

Elena Kohútiková
bývalá viceguvernérka NBS

Na Slovensku za počas krátkeho obdobia samostatnosti podarilo zrealizovať niekoľko úspešných projektov, ktoré boli akceptované politikmi, odborníkmi, firmami a aj širokou verejnosťou a vyslúžili si aplauz aj v zahraničí. Určite jedným z takýchto úspešných príbehov je aj zavedenie eura na Slovensku . Proces zavedenia eura na Slovensku sa stal vzorom pre všetky ďalšie krajiny, ktoré prijímali alebo budú v budúcnosti prijímať euro. To, že euro vplávalo na Slovensko hladko a bez akýchkoľvek turbulencii a pochybností malo viacej dôvodov.

Naštartovanie integrácie a eurostratégia

V dôsledku vývoja v deväťdesiatych rokoch Slovensko postupne strácalo integračné méty. Nevstúpilo spoločne so svojimi susedmi do OECD ani do NATO a logicky to viedlo k záveru, že sa nestaneme spolu s našimi susedmi ani členom EU. Ambiciózne reformné úsilie začaté v roku 1999 nakoniec viedlo k tomu, že sme síce na poslednú chvíľu, ale predsa nastúpili na vlak smerujúci do Európskej únie. No ešte pred slávnostným aktom vstupu sa začali nastoľovať otázky týkajúce sa nášho členstva v eurozóne. Viaceré nové krajiny EÚ avizovali skoré prijatie eura ako národnej meny. Slovinsku sa to podarilo v roku 2007, Malte a Cypru v roku 2008 a tak táto otázka naberala na dôležitosti aj v našom prípade.

Už na začiatku roka 2003 Národná banka Slovenska spolu s ministerstvom financií začala pracovať na zodpovedaní otázky, kedy je ten vhodný čas pre Slovensko prijať euro. NBS a ministerstvo financií, ale i vláda a parlament sa zjednotili na tom, že cieľovým rokom prijatia eura na Slovensku bude 1. január 2009. Tento cieľ sa ukazoval ako realistický hlavne kvôli tomu, aby sme boli schopní dokončiť reformy zabezpečujúce dlhodobý stabilný vývoj verejných financií . Zároveň bolo treba splniť nie jednoduché Maastrichtské kritéria a presvedčiť Európsku komisiu a ECB, že sme schopní plniť tieto podmienky na udržateľnej báze i v budúcnosti.

Pri analýze výhod a nevýhod prijatia eura ako domácej meny sme vychádzali hlavne z charakteru našej ekonomiky. Jej "veľkosť"a už v tom čase veľká otvorenosť nás viedli k záverom, že ak chceme dobiehanie vyspelej Európy urýchliť, nestačí byť iba členom EÚ, ale mali by sme mať aj menu ekonomického regiónu, s ktorým máme najintenzívnejšie ekonomické vzťahy. A to boli hlavne krajiny, ktoré patrili do novovzniknutej eurozóny. Logicky z toho vyplývalo, a naše analýzy to preukázali, že Slovensku euro ekonomicky veľmi pomôže, a to nielen eliminovaným kurzových rozdielov, ale hlavne odbúraním „menových" hraníc medzi našimi najväčšími obchodnými partnermi.

Stratégia prijatia eura kalkulovala s tým, že euro nám prinesie v dlhodobom horizonte dodatočný rast HDP o 20 percentuálnych bodov. Logicky sme predpokladali, že ak bude celý tento proces dôveryhodný a transparentný, časť tohto efektu sa prejaví už pred samotným príchodom eura. Toto sa aj naplnilo. Dôveryhodnosť procesu a napĺňanie stratégie prijatia eura bez vážnejšieho zaváhania prispeli k dodatočnému 10 % rastu HDP do roku 2011, pričom dve tretiny tohto príspevku sa realizovali už pred samotným prijatím eura. A to je niečo, o čo sa oplatilo bojovať... Cieľ, ktorý si naša krajina stanovila v roku 2004 sme neposúvali, neprehodnocovali a naplnili presne tak, ako bol naplánovaný.

Hlboké štrukturálne reformy a ozdravenie bankového sektora

Predpokladom pre naplnenie kritérií boli prvom

rade hlboké štrukturálne reformy, ktoré sa na Slovensku začali realizovať na prelome tisícročia a ktoré prispeli k ozdraveniu verejných financií, ale aj ekonomiky. Osobne považujem za veľmi významný krok, že sa reformy začali ozdravením bankového sektora. Zdravé banky boli nielen efektívnym sprostredkovateľom signálov menovej politiky do reálnej ekonomiky, ale aj zárukou pre príchod zahraničných investícií na Slovensko poskytovaním štandardných a kvalitných služieb, na ktoré boli zahraniční investori zvyknutí. Z pohľadu stanovenej eurostratégie bolo však najdôležitejšie to, že zdravý bankový sektor racionálne „narába" s peniazmi, v dôsledku čoho naše banky nepotrebovali žiadnu pomoc ani v období finančnej krízy, ktorá vrcholila práve v období prijímania eura na Slovensku. Stabilita finančného, hlavne bankového sektora je v eurozóne kľúčová , nakoľko domáca centrálna banka nemá vo svojich rukách úrokové sadzby a kurz.

Začalo to odbornou diskusiou

Ďalším dôvodom hladkého zavedenia eura bolo to, že sa celá „eurodiskusia" začala v odbornej rovine - medzi ekonómami a nie na úrovni politickej. Euro sa tak nestalo politickou témou, nerezonovalo ani vo voľbách a to celý europroces udržalo v rovine odborných diskusii a riešení konkrétnych otázok spojených s prípravou na jeho príchod. Prijatie eura je politické rozhodnutie, ale malo by byť podložené reálnymi ekonomickými analýzami a číslami.

Národný plán zavedenia eura na Slovensku

Nosným dokumentom sa po schválení Stratégie prijatia eura v roku 2004 stal Národný plán zavedenia eura v Slovenskej republike. Do jeho prípravy boli okrem expertov z ministerstva financií a NBS zapojené všetky rezorty, ktorých sa prijatie eura týkalo, asociácie, podnikateľská sféra, samosprávy... Národný plán zavedenia eura sa takto stal "manuálom" pre všetkých, aby sa vedeli postupne na tento obrovský manéver pripraviť. Národný plán bol prijatý v júli 2005 a pravidelne sa aktualizoval Bol tak živým dokumentom dávajúcim odpočet už vykonaných krokov a reagujúcim na všetky otvorené otázky. Za národného koordinátora určila vláda Ministerstvo financií SR a splnomocnila ministra financií a guvernéra NBS rokovať s orgánmi Európskej únie o prvom významnom kroku vedúcom k začatiu reálneho procesu vstupu do eurozóny – o vstupe do ERM II a o určení centrálnej parity výmenného kurzu slovenskej koruny voči euru.

ERM II a jeho dilemy

Vstup do ERM II bol zásadným momentom pre začatie príprav na reálnu konverziu. Vstup do čakárne na euro a náš vyše dvojročný pobyt v nej bude predmetom analýzy pre tie krajiny, ktoré majú plávajúci kurz a budú zvažovať prijatie eura. 25. novembra 2005 Slovensko neočakávane vstúpilo do systému ERMII. s centrálnou paritou na úrovni 38,455 za 1 euro, čo bol trhový kurz slovenskej koruny voči euru. Na tento krok reagovali trhy prudkým posilnením slovenskej koruny voči euru. Pôvodne bol totiž vstup Slovenska do európskeho systému výmenných kurzov očakávaný v prvej polovici roku 2006. Počas nášho pobytu v ERM II prišlo k dvom revalváciám centrálnej parity. Prvá revalvácia centrálnej parity sa udiala v roku 2007 19. marca a koruna bola silnejšia oproti originálnej centrálnej parite o 8,5 percenta. Bolo to na slabšej úrovni, ako sa v tom čase obchodovala slovenská koruna na devízovom trhu. Prudké posilňovanie slovenskej koruny voči euru pokračovalo i naďalej a tak v máji 2008 prišlo k druhej revalvácii centrálnej parity o 17,65 percent na úroveň 30,126 SKK/EUR, čo bola dolná hranica predchádzajúceho fluktuačného pásma, ktoré je v ERM II stanovené na +/- 15%. Tentokrát bola centrálna parita stanovená na silnejšej úrovni ako bola trhová hodnota slovenskej koruny a stala sa neskôr i oficiálnym konverzným kurzom, ktorým sa vymieňali slovenské koruny za eurá. Pobyt Slovenska v ERM II je nielen dobrý podklad pre analýzy, ale i dobrou školou pre budúcich členov eurozóny ako stanoviť stratégiu a taktiku pri určovaní centrálnej parity. Boli sme prvou krajinou, ktorej centrálna parita revalvovala dvakrát.

Revalvácia centrálnej parity bola podporená veľmi dobrým ekonomickým vývojom. Úroveň HDP na obyvateľa cez paritu kúpnej sily oproti priemeru eurozóny sa zvýšil z cca 44 percent v roku 2000 na 62 percent v roku 2007. Boli za tým štrukturálne reformy, integrácia do EÚ, ale

aj proces prípravy na prijatie eura ako národnej meny.

Vstup do ERM II mal aj ďalší výrazný efekt. Banky, firmy a všetky organizácie sa začali seriózne pripravovať na výmenu slovenských korún za eurá. Treba povedať, že to bol projekt obrovských rozmerov, ktorý sa týkal každého subjektu na Slovensku – aj všetkých občanov.

Hlasovanie o slovenských stranách euromincí a komunikačná stratégia

Rok 2005 bol významný nielen tým, že sme vstúpili do ERM II, ale aj tým, že sa občania mohli zúčastniť výberu slovenských strán euromincí hlasovaním. To bola prvá reálna komunikačná aktivita, v ktorej si občania vyberali z 10 motívov a vzhľadom na výsledky hlasovania Banková rada NBS rozhodla, že na rube euromincí budú 3 motívy, ktoré získali u občanov najviac hlasov.

Preto ďalším významným faktorom, ktorý ovplyvnil pripravenosť organizácií, firiem a obyvateľstva na euro, bola komunikačná stratégia. Keďže príprava bánk a veľkých firiem na euro trvá pomerne dlhé obdobie, v prvej etape bola zameraná komunikácia práve na tieto sektory. Významnú úlohu v komunikácii zohrávali práve banky, ktoré mnohé otázky konverzie museli riešiť ako prvé. V rámci komunikácie sa riešili hlavne technické otázky spojené so zaokrúhľovaním, zmenami v informačných systémoch, pokladniciach, počítačiek peňazí, predzásobením eurom a podobne. Hlavnú úlohu v komunikácii voči občanom mala vláda prostredníctvom úradu splnomocnenca pre euro. To, že vstup medzi krajiny platiace eurom bol dobrý krok, a komunikácia efektívna, oceňujú firmy i občania. Najväčšou obavou obyvateľov bolo to, aby sa konverzia nezneužila na skryté zvyšovanie cien, tak ako boli skúsenosti z niektorých krajín, ktoré zaviedli euro pred nami. Vďaka duálnemu zobrazovaniu cien a dôslednej kontroly sa euro nezneužilo na zvýšenie cien – svedčia o tom i štatistiky, ktoré hovoria, že dopad konverzie na Slovensku mal vplyv na ceny v rozpätí 0,1-0,17 percentuálneho bodu. Nielen bezprostredne po prijatí eura, ale i dnes-10 rokov od jeho prijatia- je podpora euru u obyvateľov veľmi vysoká –cca 70 percent. U firiem ešte výraznejšia.

Aj my rozhodujeme o budúcnosti eurozóny

Vstup Slovenska do eurozóny bol podľa môjho najhlbšieho presvedčenia výborným krokom. Slovensko sa upevnilo v Európe a môže sa aktívne podieľať na dobudovaní jej štruktúr. Aj samotná eurozóna ešte stále nemá finálnu podobu. Kríza, ktorú sme zažívali pred pár rokmi, odhalila slabiny systému. I keď posledných rokoch prešla zásadnou rekonštrukciou – hlavne v oblasti bankovej únie, stále nemá finálnu podobu a ešte nás čaká veľa práce. Pokladám za podstatné to, že budeme pri tom, ako sa eurozóna dobuduje tak, aby vedela odolávať šokom, ktoré nám ďalší ekonomický vývoj prinesie. A to sa netýka iba dobudovania bankovej únie a únie kapitálových trhov. Veľa otázok je dnes otvorených a som presvedčená, že sa podarí i našim pričinením nájsť potrebné riešenia v najbližšej budúcnosti. Euro za to stojí.

Referencie:

Melioris, Zudel: Euro Adoption in Slovakia, 2015
Eurobarometer Nr. 402, p. 15, Nr.458, Oct.2017
PAS survey, September 2011
Prejav Jean-Claude Trichet, Bratislava, 22.9.2008

Európsky semester
Ako nám členstvo v eurozóne pomáha vo fiškálnej politike

Peter Mandžák
KHP, NHF, EUBA

V januári uplynulo 20 rokov, odkedy bolo Euro prvýkrát pustené do obehu, ako sekundárna mena popri existencii národných mien. O tri roky neskôr, prvých 12 krajín plne nahradilo svoje národné meny eurom. Slovensko do tejto spoločnosti vstúpilo pred desiatimi rokmi. Vzhľadom na okrúhle výročie sa ponúka priestor na spätný pohľad a bilancovanie.

Prirodzeným úvodom diskusie je hodnotenie pozitív a negatív, ktoré z členstva v eurozóne vyplývajú. Kontroverznou témou môžu byť pravidlá, ktoré so sebou členstvo v eurozóne (a v EÚ všeobecne) prináša, najmä v oblasti verejných financií. Na jednej strane sú vnímané ako brzda v nezodpovednom míňaní, na druhej strane sa im vyčíta, že môžu byť príliš obmedzujúce a zabraňujú krajinám vykonávať si svoju vlastnú hospodársku politiku. Vo fiškálnej oblasti existuje hneď niekoľko pravidiel. Aktualizácia či zavedenie nových pravidiel zväčša reaguje na aktuálnu situáciu, či už v členských krajinách, alebo vo svete. Väčší dôraz na fiškálnu disciplínu možno badať najmä po kríze, ktorá vypukla v roku 2009. Cieľom tohto článku je ozrejmiť najdôležitejšie pravidlá, ktoré musia členské štáty dodržiavať a sprehľadniť časovú postupnosť, ako boli zavádzané do praxe.

Motiváciou zavedenia fiškálnych pravidiel nie je krajiny obmedzovať alebo žiadať protihodnotu za používanie eura. Hlavným cieľom je najmä pomôcť im - nasmerovať ich k dlhodobej udržateľnosti verejných financií. Regulácia má taktiež za úlohu koordinovať politiky členských krajín (ktoré môžu mať vlastné priority) a posilniť tak ďalšiu ekonomickú integráciu a konvergenciu v Európe, najmä v eurozóne. Preto Európska komisia (v prípade že ide o všetky členské štáty EÚ) alebo Euroskupina (členské štáty eurozóny) vykonáva taktiež monitoring s cieľom detekcie potenciálnych problémov, riskantných alebo neudržateľných politík a súladu s pravidlami.

Prvé pravidlá, ktoré museli krajiny splniť na vstup do Európskej menovej únie (EMÚ), boli konvergenčné kritériá definované v Maastrichtskej zmluve (známe ako **Maastrichtské kritériá**). Vo fiškálnej oblasti mali za cieľ zdravé a udržateľné verejné financie. Zaručené to malo byť udržaním deficitu verejných financií pod 3 % HDP a dlhom pod 60 % HDP, inak uvádzané ako referenčné hodnoty.

Referenčné hodnoty boli základom aj pri formulácií **Paktu stability a rastu** (ďalej len PSR), ktorý bol prijatý v roku 1997. Zaväzuje všetky členské štáty EÚ k snahe o zdravé verejné financie, ktoré sú nevyhnutné pre udržateľný ekonomický rast a finančnú stabilitu. PSR bol do dnešného dňa už niekoľko krát doplnený o nové pravidlá a tvoria ho dve časti - preventívna a nápravná časť. Preventívna časť, uvedená v roku 1998, má za úlohu zabezpečiť udržateľnú fiškálnu politiku členských štátov. Priniesla krajinám eurozóny povinnosť predkladať Európskej komisii Program stability[2]. O rok neskôr bola pridaná aj nápravná časť PSR, ktorá predstavila **procedúru nadmerného deficitu**.

Procedúra nadmerného deficitu môže byť spustená v prípade, ak krajina prekročí, alebo jej hrozí prekročenie referenčnej hodnoty deficitu (3 % HDP). Pred jej začiatkom sa však posudzujú všetky relevantné faktory, ktoré mohli viesť k prekročeniu hranice. Procedúra nebola doteraz

[1] Rakúsko, Belgicko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Grécko, Írsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Portugalsko a Španielsko.

[2] Ostatní členovia EÚ komisii predkladajú Konvergenčné programy.

otvorená len voči dvom krajinám – Švédsku a Estónsku. V prípade Slovenska[3] bola uvedená procedúra otvorená viac krát, posledná bola ukončená v roku 2014.

V súvislosti s dlhovou krízou, ktorá vypukla v roku 2009, boli prijaté prísnejšie fiškálne pravidlá. Takzvaný **SixPack** (šesť legislatívnych aktov) bol predstavený v roku 2011, s cieľom podporiť implementáciu PSR. Okrem iného posilnil nápravnú časť PSR, konkrétne zaviedol možnosť otvoriť procedúru nadmerného deficitu aj pri prekročení referenčnej hodnoty dlhu. V rámci preventívnej časti zaviedol koncept **významnej odchýlky od strednodobého cieľa**[4] (vyrovnaný rozpočet alebo smerovanie k nemu), či predstavil **výdavkové pravidlo**.

Tabuľka 1: Prehľad základných pravidiel vyplývajúcich z Paktu stability a rastu

Pakt stability a rastu	
Preventívna časť	Nápravná časť
Strednodobé rozpočtové ciele	Procedúra nadmerného deficitu
Výdavkové pravidlo	
Program stability	
Procedúra pri výraznej odchýlke	

Prameň: Vlastné spracovanie autora.

Strednodobé rozpočtové ciele, určené osobitne pre každú krajinu, majú za úlohu podporiť splnenie záväzkov v oblasti zdravých verejných financií. Od každej krajiny sa očakáva, že dosiahne svoj strednodobý rozpočtový cieľ (alebo sa k nemu bude dostatočne rýchlo približovať). Ciele berú do úvahy potrebu dosiahnuť udržateľnú úroveň dlhu ale zároveň potrebu zabezpečiť dostatočný priestor pre národnú vládu. Pri ich určení sa berie do úvahy ekonomická situácia danej krajiny. Pri priaznivejších podmienkach sa očakáva od krajiny viac, aby sa vytvoril priestor pre prípad zhoršenia ekonomickej situácie. Mal by však zodpovedať takej úrovni, ktorá je udržateľná v dlhodobom horizonte.

V prípade výraznej odchýlky od cieľa (alebo od určenej cesty k cieľu), komisia môže odporučiť otvorenie tzv. **procedúry výraznej odchýlky**. Tá dáva možnosť krajine vyhnúť sa procedúre nadmerného deficitu, ktorý spadá pod nápravnú časť PSR, a napraviť prípadnú odchýlku. V roku 2018 bola táto procedúra otvorená voči Maďarsku a Rumunsku. Pri oboch krajinách EK na konci roka 2018 skonštatovala, že krajiny nedostatočne reagovali na odporúčania komisie z júna 2018 a ostávajú v procedúre. Obe krajiny majú predložiť sumár navrhovaných opatrení na napravenie odchýlky do apríla 2019.

[3] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/corrective-arm-excessive-deficit-procedure/closed-excessive-deficit-procedures/slovakia_en

[4] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/preventive-arm/medium-term-budgetary-objectives-mtos_en

Graf 1: Vývoj štrukturálneho salda oproti referenčnej hodnote, v % HDP

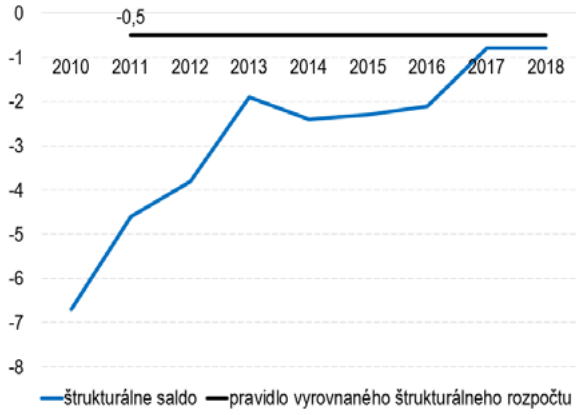

Graf 2: Rast reálnych výdavkov oproti výdavkovému pravidlu, v %

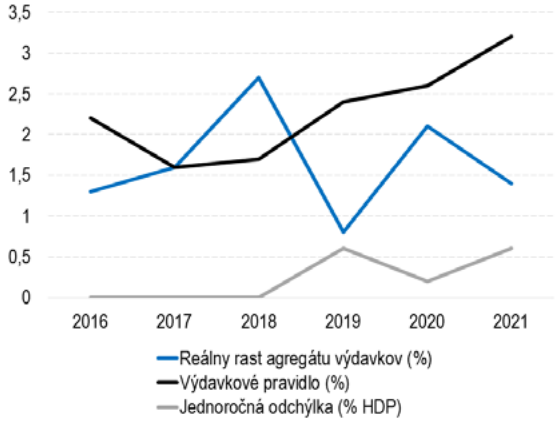

Prameň: Rozpočty verejnej správy.

Výdavkové pravidlo[5] dopĺňa strednodobý rozpočtový cieľ nasmerovaním rastu čistých výdavkov na udržateľnú cestu, čím pomáha nasmerovať alebo udržať strednodobý cieľ. Ako sa konštatuje v Programe stability na 2018-2021, v posledných rokoch získava výdavkové pravidlo na dôležitosti. Výhodou výdavkového pravidla oproti štrukturálnemu saldu je použitie dlhodobého a stabilnejšieho odhadu potenciálneho rastu, ktorý podlieha menej výrazným revíziám než odhady produkčnej medzery. Súlad fiškálnej politiky s pravidlami EÚ sa vyhodnocuje pravidelne v PS a Návrhu rozpočtového plánu. Kým v roku 2017 rástli reálne výdavky na hranici výdavkového pravidla, v roku 2018 už vplyvom pozitívneho ekonomického cyklu vzniká výraznejšia negatívna odchýlka.

Ďalšie posilnenie viacročného plánovania verejných financií a zvýšenie transparentnosti v rozpočtovom procese priniesol **TwoPack**[6]. Ako naznačuje názov, obsahuje 2 regulácie s cieľom posilniť ekonomickú integráciu a konvergenciu v eurozóne. TwoPack platí iba pre členov eurozóny. Na rozdiel od SixPacku, ktorý priniesol najmä nové fiškálne pravidlá, sa TwoPack sústredí najmä na koordináciu rozpočtových politík. Prináša spoločný rozpočtový časový rámec pre štáty eurozóny. Spoločne s Programom stability, ktorý členské krajiny musia predkladať do konca apríla pribudla povinnosť predkladať **Návrh rozpočtového plánu**. Všetky krajiny eurozóny navyše musia predstaviť rozpočet na nasledujúci rok do 31. decembra.

Program stability (PS) ako aj **Návrh rozpočtového plánu** sú na Slovensku plne integrované do rozpočtového procesu. Program stability sa vypracováva začiatkom roka, v prvej fáze tvorby rozpočtu, a predkladá sa Európskej komisii do konca apríla (aktuálny na roky 2018-2021[7]). Predstavuje rozpočtovú stratégiu (strednodobý rozpočtový rámec) a prezentuje východiská, na základe ktorých sa bude následne tvoriť rozpočet na nasledujúce tri roky. Krajiny v ňom prezentujú opatrenia, ktoré plánujú v nasledujúcich rokoch implementovať na dosiahnutie svojich záväzkov. Po schválení fiškálneho rámca (ktorý Program stability predstavuje) vládou a následne Európskou komisiou, tvorba rozpočtu na Slovensku plynule pokračuje rozdelením celkových výdavkov medzi kapitoly štátneho rozpočtu a ostatné subjekty verejnej správy.

Na druhej strane, **Návrh rozpočtového plánu** sa vypracováva v záverečnej fáze tvorby rozpočtu pričom sa predkladá EK do 15. októbra. Tento dokument vypracovávajú len členské krajiny eurozóny. Oproti Programu stability obsahuje Návrh rozpočtového plánu aktualizovaný vývoj fiškálnej pozície krajiny a popis opatrení rozpočtovej politiky.Vypracováva sa len na nasledujúci rok (aktuálny na rok 2019[8]). PS ako aj DBP zároveň obsahujú vyhodnotenie pravidiel vyplývajúcich z preventívnej časti PSR. Novinkou zavedenou TwoPackom je, že EK skúma a posudzuje Návrh rozpočtového plánu najneskôr do 30. novembra. V prípade, že EK zistí nesúlad s fiškálnymi pravidlami, požiada o predloženie nového dokumentu. Dôležitosť európskych pravidiel nad rámec domácich podčiarkuje hodnotenie Návrhu rozpočtového plánu Európskou komisiou z novembra 2018[9]. Tá konštatovala súlad s PSR až po dodatočnom znížení plánovaného deficitu na rok 2019 z -0,1 na 0 % HDP. Hodnotenie navyše zdôrazňuje potrebu spustenia celkového posúdenia súladu s PSR v prípade nedodržania tohto cieľa.

Ukotvenie európskych pravidiel do národných legislatív členských štátov (s výnimkou Česka, UK a Chorvátska) zaručil **Fiškálny kompakt** [10]od roku 2014), s cieľom zabezpečiť pravú stabilitu v eurozóne. Hlavným záväzkom je **pravidlo vyrovnaného rozpočtu**. Pravidlo sa považuje za dodržané, ak je štrukturálne saldo v súlade so strednodobým rozpočtovým cieľom, a neprekračuje deficit 0,5 % HDP. Fiškálny

[5] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/preventive-arm/expenditure-benchmark_en

[6] Dostupné na internete: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-457_en.htm

[7] Dostupné na internete: https://www.finance.gov.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/program-stability/program-stability/PS_2018_FINAL.pdf

[8] Dostupné na internete: https://www.finance.gov.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/navrh-rozpoctoveho-planu/navrh-rozpoctoveho-planu/DBP_2019_final.pdf

[9] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/c-2018-8027_sk_en.pdf

[10] Dostupné na internete: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/mb201203_focus12.en.pdf?0ea5f8ccbeb103061ba3c778c8208513

Tabuľka 1: Harmonogram Európskeho semestra

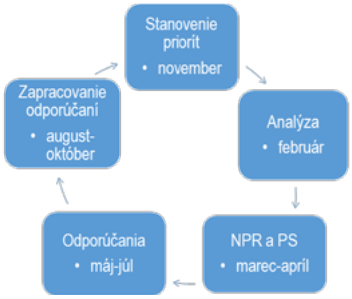

Prameň: Vlastné spracovanie autora.

kompakt rovnako uvádza aj primeraný postup k tomuto cieľu, prípadne iné pravidlá v prípade porušenia týchto cieľov.

Ako všetky tieto povinnosti do seba zapadajú, ako sa koordinujú a kontrolujú? Najlepšie to vystihuje tzv. Európsky semester. Ide o ročný cyklus, ktorý umožňuje koordináciu hospodárskych a fiškálnych politík počas celého roka. Cieľom sú zdravé verejné financie a predchádzanie makroekonomickým nerovnováham. Cyklus sa začína v novembri tzv. jesenným balíkom, kedy sa stanovujú priority na ďalší rok. Európska komisia poskytuje politické usmernenia členským krajinám a monitorujú prípadné makroekonomické nerovnováhy. V prípade identifikovania nerovnováh sa spúšťa **procedúra makroekonomických nerovnováh.** Tá spočíva v poskytnutí odporúčaní a následnom monitorovaní. Jesenný balík obsahuje taktiež odporúčania opatrení pre eurozónu. Dôležitou časťou je už spomínané stanovisko EK k Návrhom rozpočtových plánov krajín eurozóny. Vo fáze Analýzy, EK uverejňuje správy o jednotlivých krajinách, v ktorých analyzuje celkový hospodársky vývoj a mapujú rozpočtovú situáciu. Táto fáza sa označuje aj ako zimný balík. V apríli krajiny predkladajú Programy stability a Národné programy reforiem (NPR). NPR predstavuje plán, v ktorom krajiny uvádzajú štrukturálne opatrenia, ktoré plánujú prijať v najbližších rokoch. Po posúdení plánov vlád (uvedených v PS a NPR) EK predkladá každej krajine súbor odporúčaní na podporu ekonomického rastu a zamestnanosti pri súčasnom zachovaní zdravých verejných financií. Následne vlády zapracúvajú dané odporúčania do svojich rozpočtov na nasledujúci rok (Návrh rozpočtového plánu).

V tomto článku sme sa pokúsili zhrnúť najdôležitejšie a najčastejšie skloňované fiškálne pravidlá, ktorými sa krajiny eurozóny (prípadne EÚ) musia riadiť. Hodnotenie účinnosti a efektívnosti pri implementácii týchto politík by si vyžadovalo značne rozsiahlejší priestor. Samozrejme, okrem „európskych“ pravidiel je fiškálna politika Slovenska regulovaná aj domácimi pravidlami , pričom sa navzájom dopĺňajú. Význam spoločných fiškálnych pravidiel v eurozóne však okrem zdravých verejných financií podporuje ďalší dôležitý cieľ: samotnú koordináciu politík členských štátov.

Tabuľka 2: Prehľad vybraných fiškálnych pravidiel

Rámec	Rok uvedenia	Pravidlo
Maastrichtská zmluva	1993	• cenová stabilita • nízke dlhodobé úrokové kurzy • stabilita výmenného kurzu • zdravé a udržateľné verejné financie (referenčné hodnoty)
Paktu stability a rastu	1997	• deficit 3% HDP • dlh pod 60 % HDP
	1998	• preventívna časť PSR napr. predkladať program stability
	1999	• nápravná časť PSR – procedúra nadmerného deficitu
Európsky semester	2010	• procedúra makroekonomických nerovnováh
Six-Pack	2011	• posilnená nápravná časť PSR (po prekročení ref. hodnoty dlhu) • koncept významnej odchýlky od strednodobého cieľa • výdavkové pravidlo
Two-Pack	2013	• predkladať Návrh rozpočtového plánu • silnejší dôraz na strednodobé plánovanie • synchronizovanejší a transparentnejší rozpočtový proces
Fiškálny kompakt	2014	zakotvenie európskych pravidiel do národnej legislatívy: • vyrovnaný štrukturálny rozpočet (2x ročne vyhodnotenie) • aplikácia korekčného mechanizmu v prípade výraznej odchýlky od pravidiel

Vnímanie eura a ECB za poslednú dekádu a politické výzvy budúcej evolúcie

Marta Orviská
KFÚ, EF, UMB

Ján Huňady
KFÚ, EF, UMB

Na začiatku tohto roka sme si pripomínali desať rokov od zavedenia eura na Slovensku. Začlenením Slovenska do eurozóny boli završené dlhoročné snahy o intenzívnu európsku menovú integráciu. Desaťročie síce nie je extrémne dlhý časový úsek, ale napriek tomu je toto obdobie dostatočne vhodné na spätnú reflexiu a analýzu. Keďže v pozadí tichej revolúcie zmien je človek, vnímanie dynamického vývoja reality je významným elementom s dosahom na tvorbu a evolúciu heterogénnych politík smerujúcich k dosiahnutiu očakávanej úrovne individuálneho a spoločenského blahobytu. Cieľom diskusného príspevku je preskúmať, do akej miery sa zmenilo vnímanie eura a Európskej centrálnej banky počas tohto obdobia. Sledujeme stav pred zavedením eura až po rok 2018 na základe údajov z prieskumov Eurobarometer. Okrem toho sledujeme aj podporu eura v rámci rozdielnych sociálno-ekonomických skupín obyvateľstva. Náš diskusný príspevok finalizujeme formuláciou niektorých výziev budúcej evolúcie.

S dátumom 1. január 2019 sa spájajú dve významné výročia, týkajúce sa spoločnej meny euro. Kým od zavedenia eura v bezhotovostnom styku v krajinách eurozóny uplynulo dvadsať rokov, na Slovensku sa euro používa presne desať rokov. Tieto dva míľniky nám umožňujú zhodnotiť jeho doterajší vývoj a zamyslieť sa nad vnímaním tejto meny.

Slovensko vstupovalo do eurozóny v prostredí rozvíjajúcej sa finančnej a ekonomickej krízy, ktorá zmenila svet, v období klimatických zmien, prehlbujúcich sa demografických problémov, v období dlhodobého rastu cien energií a zosilnených globalizačných tendencií. Eurozóna sa stala určitým bezpečným prístavom s cenovou stabilitou a nízkymi úrokovými mierami, rastom zamestnanosti, s jednotnou menou euro v podmienkach prehĺbenia ekonomickej a finančnej integrácie. V dôsledku globálnej krízy bolo možné očakávať, že eurozóna bude expandovať rýchlejšie a niektoré krajiny ako napr. Česká republika ostanú mimo nej.

Nevyhnutná nová finančná architektúra sledovala dosiahnutie rýchlejšieho zabezpečenia a koordinovanejšej odpovede na medzinárodnú krízu a špekulatívne útoky. Rovnako nevyhnutnou sa stala prísnejšia makro a mikroprudenciálna regulácia bankového systému s opatreniami stanovenými nielen na národnej, ale predovšetkým na nadnárodnej úrovni, ako aj potreba harmonizácie fiškálnej politiky v rámci krajín eurozóny. Kríza akcelerovala 2 vývojové tendencie – politickejšiu úniu a prehĺbenie spolupráce a koordinácie v rámci eurozóny.

Podpora európskej menovej únie bola výrazne prepojená s dôverou v samotnú Európsku úniu spolu s vnímaním jej nákladov a prínosov a úrovňou spokojnosti s demokraciou v Európskej únii - tak ako uvádza Jones (2002). Podľa Luna-Arocas a kol. (2001) sú názory na euro tiež determinované vnímaním európskej identity. Je možné predpokladať, že ľudia, ktorí sa identifikujú ako občania EÚ a cítia sa byť súčasťou EÚ vnímajú samotný koncept spoločnej meny EÚ zvyčajne pozitívnejšie.

Na základe teórie vlastného úžitku môžeme tiež očakávať, že ekonomické konzekvencie eura budú mať vplyv na jeho vnímanie. Deroose a s kol. (2007) uvádzajú, že ide predovšetkým o subjektívne vnímané ekonomické vplyvy a nie o zmenu v objektívnych ukazovateľoch. Predovšetkým subjektívny a často nepodložený

Graf 1: Vývoj podielu respondentov, ktorí majú povedomie o ECB

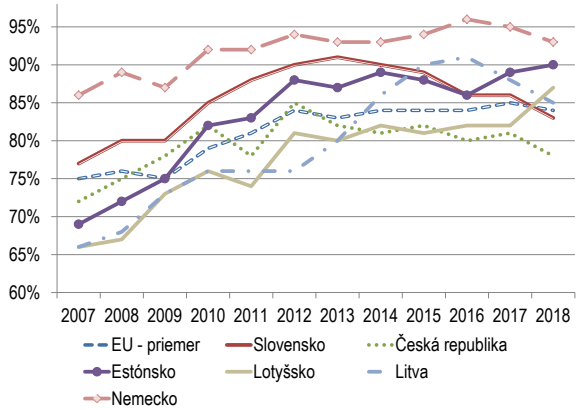

Graf 2: Vývoj podielu respondentov, ktorí majú dôveru v ECB

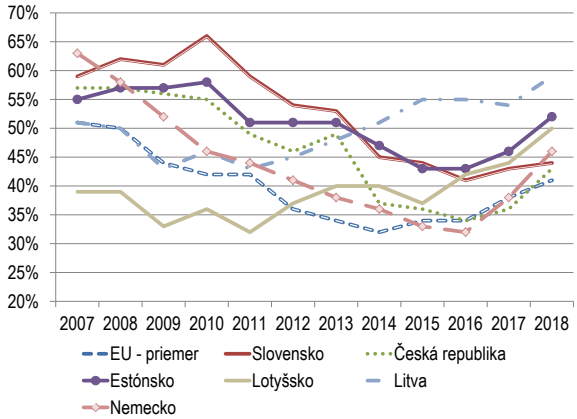

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2007-2018.

pocit rastu spotrebiteľských cien pod vplyvom zavedenia eura má výrazne negatívny dopad na podporu európskej menovej únie medzi obyvateľstvom krajín, ktoré zaviedli euro. Autori, tiež uvádzajú, že práve preto sú medzi občanmi za pozitíva eura najčastejšie označované jeho výhody pri cestovaní a obchode a nie dôsledky na makroekonomické ukazovatele a stabilitu.

Je zrejmé, že vnímanie eura do značnej miery súvisí s poznatkami o menovej únii. Podľa teórie kognitívnej disonancie môžeme predpokladať, že obavy ľudí z eura po zavedení tejto meny v krajine budú klesať. To potvrdzujú aj Isengard a Schneider (2007) a zároveň tiež uvádzajú, že informácie zohrávajú v tomto procese zásadnú úlohu. Autori uvádzajú, že lepšie informovaní ľudia zvyčajne majú pozitívnejší pohľad na sledovaný problém. Základné znalosti o fungovaní eurozóny a jej hlavných inštitúciách môžu teda zohrávať dôležitú úlohu pri hodnotení jej prínosov.

Kľúčovou inštitúciou z hľadiska európskej menovej únie je Európska centrálna banka. Na Grafe 1 sledujeme vývoj povedomia o tejto inštitúcií. Respondenti odpovedali na otázku či už počuli o Európskej centrálnej banke (ďalej len ECB). Ide o minimálne povedomie o existencií tejto inštitúcie. Tento ukazovateľ však nehodnotí úroveň ani pravdivosť samotných poznatkov o ECB. V príspevku skúmame najmä krajiny, ktoré počas sledovaného obdobia prijali euro. Okrem toho je súčasťou vzorky aj Česká republika, čo nám umožňuje realizovať komparáciu s porovnateľnou krajinou mimo eurozóny. Sledujeme tiež vývoj v Nemecku, ktoré je zakladajúcim členom EÚ a eurozóny. Na základe vývoja je zrejmé, že od roku 2007 povedomie o ECB rástlo v rámci priemeru EÚ ako aj na Slovensku. Maximum v prípade Slovenska bolo dosiahnuté v roku 2013. Zaujímavé je, že Slovensko po celý čas dosahuje hodnoty vyššie ako priemer únie. V rámci priemeru EÚ sú však zahrnuté aj krajiny mimo eurozóny, čo môže mať pravdepodobne vplyv na uvedenú skutočnosť. Po zavedení eura na Slovensku výrazne vzrástlo povedomie o existencií ECB. Rovnaký vývoj sledujeme aj v prípade Lotyšska a Litvy. V Estónsku povedomie rástlo výrazne ešte pred samotných zavedením novej meny.. Najvyššie hodnoty sú dosahované, podľa očakávania v Nemecku, ktoré bolo od vzniku súčasťou eurozóny a zároveň sa tu aj nachádza sídlo ECB.

Okrem povedomia o ECB je rovnako dôležitá aj dôvera v jej fungovanie medzi obyvateľstvom. Prípadná strata dôvery v centrálnu banku môže mať nielen určité spoločenské dôsledky, ale zároveň aj negatívny dopad na realizáciu menovej politiky. Úroveň dôvery sa napríklad prejavuje v reakcii na zverejnenie predpokladanej úrovne inflácie, ktoré dáva orientačný rámec pre budúce obdobie. Počas obdobia, kedy ECB bojovala s dôsledkami finančnej a hospodárskej krízy, ako aj s problémom deflácie prostredníctvom nekonvenčných nástrojov menovej politiky, je zachovanie dôvery zásadné. Na grafe 2 vidíme vývoj dôvery v ECB počas sledovaného obdobia. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že úroveň dôvery bola v EÚ najvyššia v roku 2007, t.j. pred finančnou a hospodárskou krízou. Na Slovensku

však bol dosiahnutá najvyššia úroveň presne rok po zavedení eura.

Okrem Slovenska v ostatných krajinách, ktoré euro prijali, nie je zrejmá súvislosť medzi jeho zavedením a dôverou v ECB. Po dlhodobom poklese dôvery je v posledných dvoch rokoch viditeľný pozitívny trend. Môže to byť okrem iného dôsledok úspešného boja s deflaciou ako aj odraz relatívne dobrej ekonomickej situácie v porovnaní s obdobiami po kríze.

Pri skúmaní vývoja podielu respondentov, ktorí podporujú eurozónu s jednotnou menou euro výsledky prieskumu naznačujú, že najvyššia podpora pre euro a eurozónu bola v rámci celej EÚ pred krízou. Napriek tomu úroveň v roku 2018 je už takmer totožná s tou v roku 2007.

Na Slovensku bola najvyššia podpora zaznamenaná v roku zavedenia eura. Nárast podpory v rokoch pred zavedením eura je zrejmý aj v prípade Estónska, Lotyšska a Litvy. Na druhej strane podpora európskej menovej únie v Českej republike výrazne klesla od roku 2007 a v súčasnosti je podľa údajov z Eurobarometra 89.1 len na úrovni 22%.

Histogramy rozdelenia podpory pre jednotnú menovú úniu a euro uvádzame na obrázku 1. V histogramoch sú predstavené zmeny za roky 2008 a 2018 v jednotlivých krajinách EÚ. Vo viacerých krajinách je posun k vyššiemu percentu respondentov, ktorí nepodporujú jednotnú menovú úniu a euro. Ide najmä o krajiny mimo eurozóny a to predovšetkým Dánsko, Česká republika a Švédsko. Na druhej strane, respondenti z krajín, ktoré počas sledovaného obdobia prijali euro hodnotia menovú úniu zvyčajne pozitívnejšie v roku 2018 ako v roku 2008.

Vytvorenie eurozóny a zavedenia eura ako

Graf 3: Vývoj podielu respondentov, ktorí podporujú jednotnú menovú úniu s jednotnou menou euro

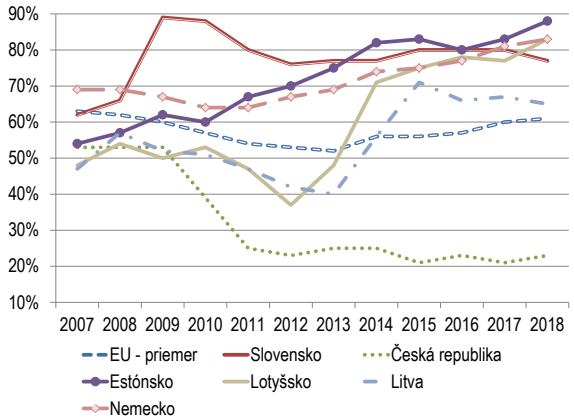

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2007-2018.

Obrázok 1: Histogramy podpory jednotnej menovej únií a euro v krajinách EÚ v roku 2018 (vľavo) a v roku 2008 (vpravo)

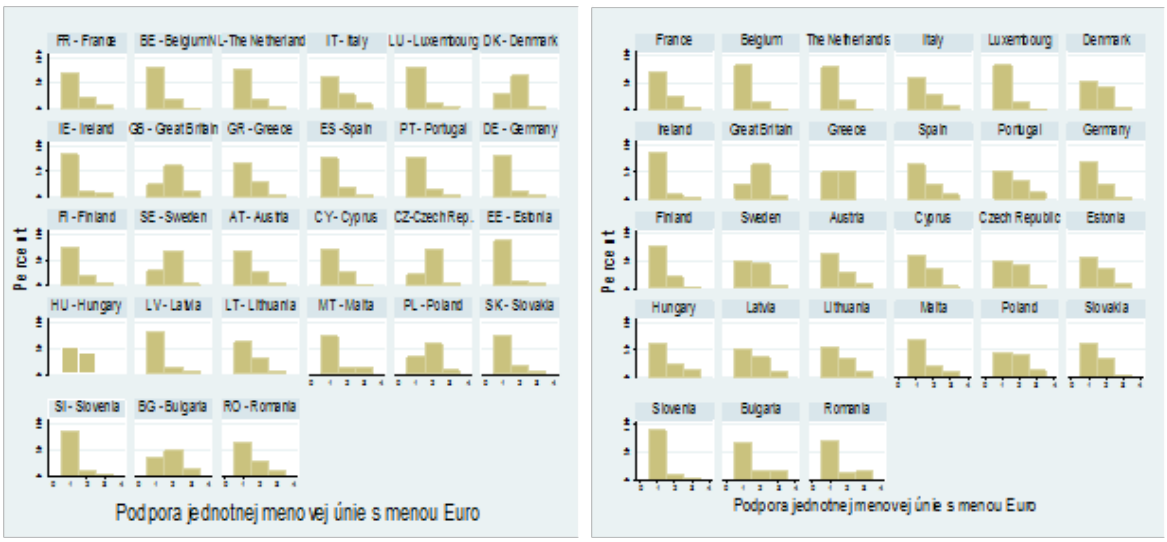

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2008-2018.

Poznámky: Hodnoty sú usporiadané zľava od podporujem, nepodporujem až po neviem sa vyjadriť.

Tabuľka 1: Postoje k ECB

Nedôvera v ECB (podiel v jednotlivých skupinách respondentov)	Rok 2018 Eurobarometer 89.1 (Marec 2018)		Rok 2008 Eurobarometer 69.2 (Marec/Apríl 2008)	
	EÚ - priemer	Slovensko	EÚ - priemer	Slovensko
Celkovo	**31,60%**	**40,20%**	**22,53 %**	**22,02 %**
Muži	31,84 %	42,26 %	23,18 %	22,97 %
Do 24 rokov	24,39 %	32,91 %	21,51 %	15,96 %
Nad 54 rokov	50,45%	42,12 %	22,56 %	26,08 %
Manažéri	29,68 %	40,91 %	18,49 %	16,44 %
Manuálne pracujúci	32,41 %	42,59 %	25,00 %	23,10 %
Nezamestnaní	37,38 %	40,91 %	26,07%	16,13 %
Žijúci na vidieku	34,25 %	46,45 %	22,79 %	20,91 %
Ženatí/Vydaté	31,28 %	42,02 %	22,06 %	21,87 %
Ľavicoví voliči	32,57 %	42,29 %	24,75 %	31,32 %
Vysokoškolsky vzdelaní	27,00 %	41,88 %	17,75 %	19,53%
Nemajú finančné problémy	30,18 %	36,17 %	18,54 %	15,41 %
Cítia sa byť občanmi EÚ	30,04 %	36,35 %		
Bratislavský kraj		38,99 %		21,25 %
Západné Slovensko		49,70 %		18,60 %
Stredné Slovensko		31,06 %		24,48 %
Východné Slovensko		33,83 %		24,10 %

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2008 a 2018.

jednotnej meny vo väčšine členských štátov EÚ bol dôležitý krok a možno ho hodnotiť ako jeden z najvýznamnejších posunov k intenzívnejšej integrácií. Zjednodušil sa obchod na jednotnom trhu a zároveň sa euro stalo druhou najvýznamnejšou rezervnou menou na svete. Na druhej strane, zavedenie eura vyvolalo viacero otáznikov a to najmä z hľadiska dosiahnutia optimálneho stavu pre stále pomerne heterogénnu skupinu členských krajín eurozóny. Významným problémom boli rozdielne fiškálne politiky krajín na jednej strane a jednotná menová politika na strane druhej.

Vznik a zavedenie eura je podľa údajov z Eurobarometra 2018 vo všeobecnosti vnímané ako tretí najvýznamnejší prínos realizovaný v rámci EÚ po voľnom pohybe ľudí, tovarov a služieb a zachovaní mieru v EÚ.

Zaujímavé je porovnanie vnímania ECB a eura podľa jednotlivých demografických a socioekonomických skupín respondentov. Podiel respondentov, ktorí nedôverujú ECB podľa jednotlivých skupín je uvedený v tabuľke 1. ECB má najvyššiu dôveru u mladých ľudí, ktorí sa cítia byť občanmi EÚ a sú finančne lepšie zabezpečení. Podobné výsledky z hľadiska jednotlivých skupín sme zistili aj na základe údajov z roku 2008. Z pohľadu údajov za celú EÚ môžeme konštatovať najnižšiu dôveru v ECB u nezamestnaných, respondentov žijúcich na vidieku a u respondentov nad 54 rokov.

Podobné výsledky boli zistené aj v prípade podpory menovej únie s jednotnou menou euro prezentované v tabuľke č. 2. Eurozónu podporujú najmä mladí a vysokoškolsky vzdelaní ľudia, ako aj tí s dostatočným finančným zabezpečením. Zaujímavosťou je, že kým v roku 2008 bola podpora eura v skupinách ľavicových voličov a ľudí žijúcich na vidieku nízka v roku 2018 je už približne na úrovni priemeru. Z hľadiska regiónov je najvyššia podpora eura u respondentov v pohraničných oblastiach blízko Rakúska.

Počty a podiely respondentov, ktorí dôverujú ECB a zároveň podporujú jednotnú menu môžeme vidieť v Tabuľke 3.

V tomto prípade výsledky prieskumu naznačujú určitý pokles pozitívneho vnímania a dôvery. Kým v roku 2008 takýchto respondentov bolo v EÚ viac než 58%, tak v roku 2018 tento podiel poklesol na hodnotu 43,6%. Môžeme teda povedať, že väčšina respondentov v EÚ negatívne vníma aspoň jeden z uvedených problémov, buď nedôveruje ECB alebo nemá pozitívny postoj k euru. Výraznejšie z dvoch sledovaných ukazovateľov poklesla predovšetkým dôvera k ECB.

Môžeme konštatovať, že výsledky našej analýzy na základe realizovaných prieskumov do veľkej miery korešpondujú s teoretickými predpokladmi.

Tabuľka 2: Postoje k jednotnej menovej únii a euru

Podpora Eura (podiel v jednotlivých skupinách respondentov)	**Rok 2018 Eurobarometer 89.1 (Marec 2018)**		**Rok 2008 Eurobarometer 69.2 (Marec/Apríl 2008)**	
	EÚ - priemer	Slovensko	EÚ - priemer	Slovensko
Celkovo	**62,22 %**	**75,36 %**	**55,57 %**	**61,47 %**
Muži	63,34 %	74,13 %	59,06 %	66,36 %
Do 24 rokov	66,91 %	79,75 %	55,61 %	72,34 %
Nad 54 rokov	60,64 %	74,51 %	53,54 %	49,11 %
Manažéri	64,47 %	76,14 %	69,01 %	79,45 %
Manuálne pracujúci	60,67 %	71,85 %	53,73 %	55,96 %
Nezamestnaní	57,2 %	49,23 %	44,18 %	58,06 %
Žijúci na vidieku	63,36 %	74,33 %	54,11 %	53,83 %
Ženatí/Vydaté	63.08 %	76,60 %	55,95 %	62,69 %
Ľavicoví voliči	64,62%	74,89 %	56,73 %	55,02 %
Vysokoškolsky vzdelaní	66,88 %	76,44 %	66,48 %	70,41 %
Nemajú finančné problémy	64,79 %	82,36 %	63,95 %	71,43 %
Cítia sa byť občanmi EÚ	71,74 %	84,03 %		
Bratislavský kraj		81,08 %		82,50 %
Západné Slovensko		77,68 %		59,95 %
Stredné Slovensko		84,26 %		61,89 %
Východné Slovensko		64,99 %		57,83 %

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2008 a 2018.

V krajinách, kde bolo euro zavedené počas sledovaného obdobia sledujeme zvyčajne nárast informácií o eurozóne ako aj nárast podpory eura ako jednotnej meny. To korešponduje s teóriou kognitívnej disonancie a zároveň je tu naznačená dôležitosť dostatočných informácií pre samotné vnímanie tohto problému. Aj napriek mierne pozitívnemu trendu z posledných rokov je úroveň dôvery v ECB nižšia ako pred desiatimi rokmi. Platí to vo všeobecnosti v priemere EÚ, ako aj na Slovensku. Otázka znie, čo ovplyvňuje naznačené vývojové trendy. Môže to byť nové ekonomické prostredie, nové trendy vo vývoji spoločnosti s identifikáciou hodnôt a ich hierarchiou, ale predovšetkým kvalita verejného sektora, kvalita inštitúcií a ich realizovaných politík, štandardizácia procesov a vytváranie podmienok pre zabezpečenie spoločenského a individuálneho blahobytu. Je možné predpokladať, že pri zohľadnení vyššie uvedených skutočností správne nastavenie politík s úspešnou realizáciou a naplnenými očakávaniami ukazovatele vnímanej dôvery k ECB posilnia.

V oblasti menovej politiky dopady používania nekonvenčných menových nástrojov, a najmä kvantitatívneho uvoľňovania môžu byť rôzne. Kvantitatívne uvoľňovanie, pri ktorom centrálne banky nakupujú cenné papiere ako napr. vládne dlhopisy od bánk, s elektronickou hotovosťou, ktorú účelovo vytvárajú, čo má za následok rast veľkosti bankových rezerv podľa kvantity nakúpených aktív – preto „kvantitatívne uvoľňovanie“ - je niektorými ekonómami vnímané ako nástroj fiškálnej politiky. Centrálne banky môžu kúpiť dlh priamo a nie od bánk. Kvantitatívne uvoľňovanie môže podporovať dopyt podobným spôsobom ako fiškálna politika alebo môže byť vnímané ako nástroj zníženia úrokových mier podobne ako pri tradičnej menovej politike s predpokladom stimulácie investovania a rastu HDP. Prostredníctvom zmien v peňažnej mase a očakávanej následnej inflácie môže mať významné fiškálne efekty. Otázka znie, prečo takto realizovaný rast ponuky peňazí neviedol k inflácii? Tento vývoj mohol byť čiastočne ovplyvnený aj dominantným rastom M1 a nie M3. Prostredníctvom kvantitatívneho uvoľňovania je možné nepriamo nahradiť časť daňového zaťaženia (Orviská, Hudson, 2017). Existuje viacero nezodpovedaných otázok ohľadne kvantitatívneho uvoľňovania. Problémy, ktoré súvisia s kvantitatívnym uvoľňovaním sú politické problémy. Zníži táto skutočnosť nezávislosť centrálnej banky v súčasnosti, alebo v potenciálnej budúcnosti? Centrálna banka financuje značný podiel vládnych výdavkov. ECB je špecifická v porovnaní s ostatnými centrálnymi bankami národnou heterogenitou členských krajín a ich spoločností. Keď začala kríza v období vstupu Slovenska do eurozóny, zdalo sa, že podobne ako v 30-tych rokoch minulého storočia spôsobí revolúciu v ekonómii Neočakávanou je skutočnosť, že táto revolúcia

Tabuľka 3: Krížové tabuľky počtu a podielu respondentov vzhľadom na dôveru k ECB a podporu eura v Európskej únii

Rok 2018	ECB – dôvera:			Rok 2008	ECB – dôvera:		
	Skôr dôverujem	Skôr nedôverujem	Celkovo		Skôr dôverujem	Skôr nedôverujem	Celkovo
Jednotná mena:				Jednotná mena:			
Za euro	9877	5440	15317	Za euro	11250	2291	13541
	43,63%	24,03%	67.67%		58,31%	11,87%	70.19%
Proti euru	2776	4543	7319	Proti euru	2633	3119	5752
	12,26%	20,07%	32,33%		13,65%	16,17%	31,20%
Celkovo	12653	9983	22636	Celkovo	13883	5410	19293
	55,90%	44,10%	100%		71,96%	28,04%	100%

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov zo štandardných Eurobarometrov 2008 a 2018.

Poznámky: Odpovede neviem sa vyjadriť boli v tomto prípade vyradené zo vzorky.

prichádza od tvorcov politík v centrálnych bankách, nie od univerzitných ekonómov. (Orviská, Hudson, 2016)

Existujú dôkazy, že kvantitatívne uvoľňovanie zvyšuje nerovnosť. Tak ako uvádzajú Acemoglu a Robinson (2013) používanie nástrojov, ktoré vyvolávajú ekonomické disparity môže viesť k oslabeniu demokracie a trhového mechanizmu ako takého. To sa následne môže okrem iného prejaviť vo vnímanej dôvere k centrálnym bankám a menovej únii.

Vstup Slovenska do eurozóny znamená, že Slovensko sa stalo členom klubu, podieľa sa na tvorbe pravidiel, ale musí ich aj dodržiavať. Aké sú politické implikácie tohto procesu? Prechod na jednotnú európsku menu priniesol viac príležitostí, ale zároveň otvoril priestor pre rast konkurencie. Aby sa prosperita zo vstupu Slovenska do eurozóny týkala celej krajiny, je nevyhnutné upriamiť zvýšenú pozornosť na budovanie dopravnej infraštruktúry, na rozvoj ľudského kapitálu a investície do vzdelania, na inovácie, na štandardizáciu na národnej a medzinárodnej úrovni, zabezpečujúcej rast konkurencieschopnosti a v konečnom dôsledku rast HDP s očakávaným rastom sociálneho a individuálneho blahobytu. Rast kvality produkcie a služieb verejného sektora zabezpečovaných kvalitnými inštitúciami sú pre úspech tohto procesu nevyhnutné.

Na mnohých odborných fórach sa konštatuje, že euro bolo a je politickým projektom – v prípade Slovenska úspešným projektom. Keď ideme cestou, ktorou sme predtým nikdy nekráčali, mali by sme ísť pomaly. Príbeh eura na Slovensku ukázal cestu novým krajinám a ďalej pokračuje.

Acemoglu, D., Robinson, J. A. (2013). Economics versus politics: Pitfalls of policy advice. Journal of Economic Perspectives, 27(2), 173-92.

Deroose, S., Hodson, D., Kuhlmann, J. (2007). The legitimation of EMU: Lessons from the early years of the euro. Review of International Political Economy, 14(5), 800-819.

Isengard, B., Schneider, T. (2007). Attitudes towards the euro: An empirical study based on the German Socio-Economic Panel (SOEP). Social Indicators Research, 82(1), 35-56.

Jones, E. (2002). The politics of economic and monetary union: Integration and idiosyncrasy. Rowman & Littlefield Pub Inc.

Luna-Arocas, R., Guzmán, G., Quintanilla, I., & Farhangmehr, M. (2001). The Euro and European identity: the Spanish and Portuguese case. Journal of Economic Psychology, 22(4), 441-460.

Orviska, M., & Hudson, J. (2017). Quantitative Easing in the Eurozone. In Mirdala, R., Rita Canale, R. (Eds.). Economic Imbalances and Institutional Changes to the Euro and the European Union (pp. 143-159). Emerald Publishing Limited.

Orviska, M., & Hudson, J. (2016). A Quiet Revolution: The Changing World of Monetary Policy and Central Banks. ICCBIF conference, Bratislava, September 2016

Orviska, M. (2008) Public Attitudes to the Euro and the European Central Bank in the EU. In: European Financial Systems. Conference proceeding. pp. 297-306

Orviska, M., Caplanova, A., Hudson, J. (2004). Eastern European Attitudes to Integration with Western Europe. In: Journal of Common Market Studies. Vol. 42/2, pp. 271-288

Platy slovenských učiteľov a gramotnosť slovenských žiakov sú podpriemerné[1]

Alexandra Veselková
KET, NHF, EUBA

Vieroslava Holková
KET, NHF, EUBA

Vzdelanie je základným kameňom prechodu jednotlivcov do života a všeobecne sa považuje za kľúčový faktor pre sociálno-ekonomickú výkonnosť krajiny. Vzdelávanie zásadným spôsobom prispieva k dlhodobému ekonomickému rastu a kvalite života spoločnosti. Úroveň poskytnutého vzdelávania do veľkej miery určuje kvalita učiteľov., ktorá sa okrem iného odvíja od atraktívnosti tejto profesie. Produktom vzdelávania sú vedomosti a zručnosti žiakov a študentov. Paradoxne však vždy neplatí, že krajiny s najvyššími platmi učiteľov sa automaticky môžu pochváliť najvyššou úrovňou vzdelanosti. Článok prináša komparáciu primárneho vzdelania na Slovensku s vybranými krajinami EÚ.

Ekonomická úroveň krajiny počítaná ako podiel HDP na obyvateľa, je v úzkom vzťahu s úrovňou vzdelávania a môže ovplyvňovať úroveň vzdelávania. Priamo však nevyjadruje skutočné prostriedky investované do vzdelávania. O ich výške lepšie vypovedajú priemernej prostriedky vynaložené v určitom časovom období na vzdelávanie jedného žiaka.

Podľa OECD priemerné výsledky žiakov rastú so stúpajúcimi výdavkami krajín na vzdelávanie. Tento vzťah nie je všeobecný a ukazuje sa, že menšie výdavky na žiaka sa automaticky nemusia rovnať slabému výsledku. Výsledok českých žiakov je v kontexte krajín OECD lepší než by zodpovedalo vynaloženým nákladom na ich vzdelávanie a naopak výsledky luxemburských žiakov sú horšie. Nižšie náklady sú však v českom školstve najmä dôsledkom nízkych učiteľských platov. Slovenskí učitelia majú dokonca ešte nižšie platy.

Priemerné platy českých a slovenských učiteľov patria k najnižším nielen v rámci 28 krajín EÚ, ale aj medzi 35 ekonomicky najvyspelejšími krajinami sveta. Zo štúdií OECD jednoznačne vyplýva, že len v málo oboroch ľudskej činnosti sú mzdy v porovnaní medzi vyspelými krajinami tak odlišné ako v oblasti vzdelávania. Platy českých učiteľov dosahujú len 56 % platov vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov v ČR, na Slovensku je to 61 %, vo Fínsku však až 98 % a v Luxembursku dokonca 123 % (priemer v krajinách OECD je 85 %). Náklady na učiteľské platy pripadajúce na 1 žiaka v relácii k HDP na hlavu radí ČR a SR takisto na posledné miesta a rozdiel oproti priemeru OECD je priepastný.

Jedným z faktorov pôsobiacim na výsledky žiakov je napríklad aj úroveň vzdelanosti dospelých, ktorí žiakov ovplyvňujú. Tabuľka 1 dokumentuje úroveň dosiahnutého terciárneho vzdelania dospelej populácie vo veku 35-44 rokov, čo je skupina, v ktorej sa nachádza prevažná časť rodičov testovaných pätnásťročných žiakov.

Z tabuliek 1 a 2 je zrejmé, do akej miery je v krajinách spojená úroveň vzdelania dospelej populácie vo veku 35-44 rokov s výsledkom pätnásťročných žiakov v testoch gramotnosti. V Českej republike je v porovnaní s krajinami OECD tento výsledok výrazne lepší, než by zodpovedalo podielu dospelých vo veku 35-44 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním v českej populácii. Naopak Luxembursko, ktoré má podiel vysokoškolsky vzdelanej dospelej populácie až 55,8 %, dosahuje v porovnaní s krajinami OECD za rok 2015 iba priemerné výsledky.

[1] Príspevok vznikol s podporou grantovej agentúry VEGA v rámci projektu č. 1/0393/16 s názvom Európska únia v pokrízovom období – makroekonomické a mikroekonomické aspekty.

Tabuľka 1: Vybrané údaje súvisiace s primárnym vzdelaním

Rok 2014	**Platy učiteľov na ZŠ v USD**	*Platy učiteľov v relácii k platom ostatných vysokoškolských vzdelaných ľudí (vážený priemer)*		*Náklady na učiteľské platy pripadajúce na 1 žiaka v pomere k HDP na hlavu*		*Kumulatív. výdaje na žiaka 6-15 r.*	*% dospelých 35-44 r. s terciár. vzdelaním*
		1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ	1. st. ZŠ	2. st. ZŠ		
Slovensko	16 663	0,61	0,61	3,4	4,7	58 824	20,7
Česko	18 324	0,56	0,56	3,1	4,9	63 576	21,2
Fínsko	39 456	0,89	0,98	7,3	11,7	100 527	49,9
Luxembursko	**108 110**	1,08	1,23	11,5	12,2	187 459	55,8
Ø OECD	42 675	0,81	0,85	7,5	8,8	90 294	37,5

Prameň: Vlastné spracovanie na základe databázy OECD.

Platy našich učiteľov sa nepatrne zvyšujú (samozrejme sme stále ďaleko za priemerom krajín OECD) avšak podľa rôznych meraní sa vedomosti a zručnosti žiakov, ktoré sú produktom školského vzdelávania, znateľne zhoršujú. To potvrdzuje aj medzinárodný výskum OECD PISA (Programme for International Student Assessment), ktorý sa uskutočňuje od roku 2000 v trojročných intervaloch, a ktorý poskytuje údaje o vedomostiach a zručnostiach 15-ročných žiakov v oblastiach čítania, matematiky a prírodovednej gramotnosti. SR sa prvýkrát zúčastnila na testovaní PISA v roku 2003. Slovenskí žiaci pri každom testovaní vykazujú podpriemerné znalosti vo všetkých sledovaných oblastiach gramotnosti. Podľa štúdie PISA sa však medzi rokmi 2006 a 2015 výrazne zhoršili výsledky nielen slovenských ale aj českých pätnásťročných žiakov. V ČR sú žiaci na tom, podľa posledného výskumov OECD PISA 2015, síce vcelku dobre, ale blížia sa k priemeru ostatných krajín a to v rokoch 2003, 2006 dosahovali nadpriemerné výsledky v matematike a prírodovednej oblasti. Česká republika tak patrí do skupiny 11 krajín OECD, ktorých nadpriemerný výsledok v roku 2003 sa za deväť rokov zhoršil.

Najlepšie výsledky na základe štúdie PISA majú vo všetkých testovaných oblastiach v rámci EÚ v rozpätí rokov 2003 až 2015 žiaci Fínska. Naopak najhorších výsledkov dosahujú vo všetkých sledovaných oblastiach gramotnosti pravidelne žiaci na Slovensku. Paradoxne aj Luxembursko, ktoré má v primárnom školstve najvyššie platy učiteľov ako aj kumulatívne výdaje na žiaka, dosahuje v poslednom hodnotení PISA priemerné výsledky a dokonca v rokoch 2003 – 2009 v matematickej a prírodovednej gramotnosti boli luxemburskí žiaci v porovnaní so slovenskými žiakmi na tom ešte horšie. Od roku 2003 boli výsledky českých žiakov v prírodovednej oblasti a matematike nadpriemerné, avšak v oblasti čítania podpriemerné. Výsledok českých žiakov v oblasti čitateľskej gramotnosti nevybočil z priemeru (žiaci na Slovensku majú výsledky významne horšie).

V testovaní PISA 2015 slovenskí žiaci dosiahli vo všetkých troch oblastiach gramotnosti štatisticky významne horšie výsledky, než bol priemerný výkon žiakov z krajín OECD. Slovensko sa v matematickej, čitateľskej aj prírodovednej gramotnosti umiestnilo na spodných priečkach rebríčka. To sa premietlo do skutočnosti, že vo všetkých troch oblastiach delí Slovenskú republiku v porovnaní s doterajšími testami najviac bodov od priemeru krajín OECD. V matematike zaostávajú za priemerom OECD o 15 bodov, v čítaní o 40 bodov a v prírodovednej gramotnosti o 32 bodov. V prírodovednej gramotnosti sa výkon slovenských žiakov zhoršil až o 34 bodov oproti roku 2003, kedy boli prvýkrát testovaní.

V tabuľke 2 sú uvedené zmeny vo výsledkoch žiakov v oblasti matematiky, čítania a v prírodovedných vedách tak, ako sa od roku 2003 vo vybraných krajinách menili v jednotlivých cykloch testovania. Môžeme okrem iného sledovať, že aj keď si Fínsko drží stále prvenstvo vo všetkých kategóriách gramotnosti, tak napr. v matematickej gramotnosti v sledovaných intervaloch kleslo hodnotenie o 33 bodov, čo je najväčšia zmena (pokles) medzi vybranými krajinami (ale aj v rámci EÚ).

Tabuľka 2: PISA - zmeny v období 2003 až 2015 v jednotlivých oblastiach gramotnosti

Matematická gramotnosť					
PISA	*2003*	*2006*	*2009*	*2012*	*2015*
Fínsko	544	548	541	519	511
Nemecko	503	504	513	514	506
Luxembursko	493	490	489	490	486
ČR	**516**	510	493	499	492
SR	498	492	497	482	475
Čitateľská gramotnosť					
PISA	*2003*	*2006*	*2009*	*2012*	*2015*
Fínsko	543	547	539	524	526
Nemecko	491	495	497	508	509
Luxembursko	479	479	472	488	481
ČR	489	483	478	493	487
SR	469	466	477	463	453
Prírodovedná gramotnosť					
PISA	*2003*	*2006*	*2009*	*2012*	*2015*
Fínsko	548	563	554	545	531
Nemecko	502	516	520	524	509
Luxembursko	483	486	484	491	483
ČR	523	513	500	508	493
SR	495	488	490	471	461

Prameň: Vlastné spracovanie na základe databázy OECD.

Analytici z inštitútu McKinsey vykonali zaujímavý experiment. Rozdelili študentov medzi triedy s dobrými a zlými učiteľmi. Výsledky ukázali, že za tri roky dokáže dobrý učiteľ urobiť z priemerného žiaka nadpriemerného. Bohužiaľ pravidlo platí aj opačne. Pod taktovkou zlého učiteľa sa priemerní žiaci stali podpriemernými. Na výskume je alarmujúca skutočnosť, že úspech či neúspech vzdelanie stojí a padá s učiteľom. A ani v ČR a SR to nie je inak. Existuje samozrejme jasná predstava ideálneho učiteľa pre 21. storočie: dokonalý vyučujúci je schopný individualizovaného prístupu k žiakom, ktorí pochádzajú z rôzneho sociálneho a kultúrneho prostredia, pracuje s multimédiami, využíva znalosti naprieč odbormi, realizuje projekty s inými školami, napríklad aj zo zahraničia a profesionálne radí rodičom s výchovou. Nejedna príručka z produkcie ministerstva školstva takého učiteľa školám odporúča. Problém ale je, kde takého učiteľa nájsť. Učiteľstvo je však masová profesie a všetci pedagógovia sú "produkty" rovnakého vzdelávacieho systému. Noví učitelia majú rovnaké vzdelanie ako ich predchodcovia. Školstvo tak stále prešľapuje na mieste.

Empirické dôkazy potvrdili predpovede o vzťahu medzi zručnosťami učiteľov a výkonmi žiakov (študentov) a význam kvality učiteľov pri vysvetľovaní rozdielov v študentských výsledkoch. Výsledky naznačujú, že učitelia nie sú síce plne zodpovední za relatívne nízke výkony ich žiakov , ale do značné miery ich vedia ovplyvniť. To sa prejavuje v spoločenskej diskusii medzi rôznymi zainteresovanými stranami (rodičmi, učiteľskými zväzmi, riaditeľmi škôl a ministerskou byrokraciou) o tom, ako hodnotiť a odmeňovať učiteľov. Výsledky naznačujú príležitosť zamerať sa na špecifické vzdelávacie politiky v mnohých krajinách s cieľom znížiť rozdiely medzi jednotlivými krajinami – zamerať sa najmä na tie politiky, ktoré súvisia s náborom učiteľov. Celkovo môžeme zdôrazniť, že tvorcovia politík by mali brať do úvahy a zvážiť celý rad rôznych ukazovateľov, ak majú správne posúdiť, kam smeruje vzdelávanie, a čo s ním urobiť s cieľom zlepšiť ho. Kvalita učiteľov je len jedným z nich.

Nedostatok požadovaných zručností v Európe je alarmujúci. Takmer 20 % ľudí vo veku 15

rokov vykazuje nízku čitateľskú gramotnosť a 73 miliónov dospelých nemá žiadnu alebo len malú kvalifikáciu. Na trhu práce rastie počet vysoko kvalifikovaných pracovných miest, zatiaľ čo počet miest s nízkou kvalifikáciou klesá. Odhaduje sa, že do roku 2020 bude takmer 35 % pracovných miest vyžadovať vysokú kvalifikáciu (na úrovni vysokoškolského diplomu). Štatistiky OECD o vzdelaní uvádzajú, že 84 % ľudí, ktorí dosiahli vyššie než stredoškolské vzdelanie získali zamestnanie, dospelí s ukončeným vysokoškolským vzdelaním zarábajú v priemere o približne 70 % viac ako dospelí s vyšším stredoškolským vzdelaním. Z vyššie uvedených dôvodov vyplýva, že alfou a omegou je kvalitné vzdelávanie, a to už aj na primárnom stupni. Získané kvalitné vzdelanie, ktoré je uplatnené vo vykonávanej pracovnej činnosti, sa tak stáva jedinečnou konkurenčnou výhodou v makroekonomických i mikroekonomických súvislostiach. Prilákanie jednotlivcov s vysokou kvalifikáciou do učiteľskej profesie a udržiavanie ich zručností je určite niečo, čo by sa vlády mali snažiť presadzovať.

S ohľadom na to, že vysoká úroveň znalostí a kompetencií je konkurenčnou výhodou nielen v súťaži jedincov na trhu na práce, ale aj v súťaži medzi národnými ekonomikami, naša "priemernosť" nepoukazuje na najlepšie vyhliadky do budúcnosti. Sme malou, otvorenou a exportom ťahanú ekonomikou, ktorej hlavným zdrojom rastu sú ľudské zdroje. Preto by procesy formovania znalostí a kompetencií mali stáť v centre pozornosti štátnej administratívy a tvorcov verejných politík. Kľúčovú úlohu zohráva vzdelávací systém, ktorý - ak je nastavený dobre - môže výrazne prispieva k rozvoju ľudského kapitálu, alebo naopak - ak je nastavený zle - spôsobovať vážne straty. Ak budeme produkovať úspešných ľudí, bude úspešná aj naša krajina. Bez kvalitného školstva je to však nemožné.

Z nášho výskumu

Martin Hudcovský
koordinátor projektu

Druhým projektom s majoritnou účasťou členov KHP v spolupráci s externými členmi z Letiska Bratislava bola štúdia o možnosti zriadenia národného leteckého dopravcu. Obe štúdie sa tešia veľkej mediálnej pozornosti, ale i značnej miere dezinterpretácií, preto sa k nim plánujeme vyjadriť v budúcich vydaniach nášho časopisu. Aj táto štúdia je aktuálne voľne dostupná na nasledujúcom **odkaze** alebo QR kóde.

Scan me

Radical markets alebo sloboda cez aukcie a demokracia na druhú

Recenzia knihy:

Eduard Nežinský
KHP, NHF, EUBA

Posner, E. A. & Weyl, E. G. D. 2018.
Radical Markets Uprooting Capitalism and Democracy for a Just Society
Princeton University Press, 2018. ISBN: 978-0-691-17750-2

Pikettyho Kapitál v 21.storočí sa minulý rok dočkal dôstojnej protiváhy ako reakcie na systémovú krízu sprava. Radical Markets od E. Posnera a G. Weyla ponúkajú riešenia posúvajúce aplikáciu trhového mechanizmu do netušených oblastí. Vybočenie zo štandardného smeru uvažovania je vítaným impulzom v čase, keď pre dosahovanie efektívnosti a rovnosti už nestačí „svietiť a kúriť" v doterajšom režime.

Za zvukov Pikettyho delostreleckej paľby po kapitalistickom systéme zľavoboku prišla minulý rok adekvátna odpoveď od obhajcov trhu v podobe knihy Radical Markets. Podtitulom Uprooting the Capitalism for a Just Society autori Eric Posner a Glen Weyl rovnako ako Piketty priznávajú nespravodlivosť v distribúcii príjmov a rozhodovacej moci v súčasnom usporiadaní globálnej spoločnosti. Trocha kostrbatým výrazom stagnequality popisujú stav po kríze 2008, keď je ekonomická stagnácia alebo akýkoľvek rast zároveň sprevádzaný nerovnou distribúciou benefitov. Diferenciácia a jedinečnosť, zvýraznené ústupom od masovej výroby, sú charakteristické pre trhy výrobkov a služieb, ale i trh práce, predstavujú porušenie základných predpokladov dokonalosti trhov. Radikálna terapia je však ponúknutá nielen trhu, ale aj volebnému systému, regulácii monopolov či prístupu k migrácii.

Intelektuálnymi východiskami sú, nie prekvapujúco, myšlienky Adama Smitha. Dnešné konzervatívne názory sa v Smithových časoch javili nemenej radikálne ako nápady autorov. Okrem trhových fundamentalistov idealizujúcich trh založený na súkromnom vlastníctve, Smith inšpiruje prúdy zaujímajúce sa o nerovnosť rozdelenia a pokladajúce súkromné vlastníctvo za prekážku skutočne slobodného trhu. Cez dnes pomerne zabudnutého Henryho Georgea, svojho času najčítanejšieho amerického ekonóma, reťaz pokračuje k hlavnej inšpirácii autorov – W.S. Vickreymu. (1996 – Nobelova cena s Jamesom Mirrleesom za teóriu motivácií pri asymetrických informáciách). Ako poradca pre mestské plánovanie a zdaňovanie v Latinskej Amerike bol Vickrey priekopníkom v návrhoch aukcií ako riešenia významných sociálnych problémov. Jeho myšlienky sa napokon vtelili v súčasných systémoch prideľovania licencií v telekomunikáciách alebo alokácie reklamného priestoru u gigantov ako Facebook, Google alebo Bing. V cenotvorbe Uberu a Lyftu sa využívajú Vickreyho analýza úzkych miest v urbánnom plánovaní. Autori chápu svoju prácu ako možnosť presadiť mnohé z originálnych Vickreyho myšlienok v dobe, keď pokrok umožnil ich technickú realizáciu.

Navrhované riešenia svojou nekonvenčnosťou skutočne korešpondujú s názvom. Heslom dňa je radikálne rozšíriť existujúce trhy – ekonomické a politické. Radikálne ľavicový pokrik „vlastníctvo je krádež" sa ozýva ako „vlastníctvo je monopol" – každé vlastnícke právo v sebe nesie zárodok trhovej sily, ktorá prekáža alokačnej efektívnosti. Riešením, ako inak – radikálnym, je prenájom od štátu za cenu dane z majetku ohodnoteného samotným subjektom. Ide o extrémny variant „texaského rozstrelu" (Texas shootout) známeho z riešenia majetkových sporov. Autori tiež dokazujú, že systém „jeden volič, jeden hlas" potláča demokraciu. Navrhujú osobný „volebný

rozpočet“ s určitým množstvom volebných hlasov, s ktorými by občan mohol disponovať aj netradičnými spôsobmi – „ušetriť“ neodovzdané hlasy do ďalších volieb alebo hlasovať proti. Poistkou proti extrémom má byť „kvadratická voľba“, keď na „nákup“ dodatočných hlasov je potrebný štvorec ušetrených práv. Donald Trump by v tomto systéme mal skončiť na poslednom mieste. Snáď najodvážnejším návrhom je financovanie migrantov jednotlivými občanmi. Migrant by platil domácemu obyvateľovi dohodnutú sumu a ten by bol pokutovaný, ak by sa migrant stratil. Autori veria, že by získali obe strany. Ďalšími terčmi radikálnych úvah sú veľkí inštitucionálni investori nateraz skrytí pred okom regulátorov. Svojou trhovou mocou však práve oni vážne narúšajú konkurenciu a otupujú ostrie antitrustového zákonodarstva. Digitálne monopoly by zas mali užívateľov kompenzovať za výhody poskytnuté v podobe elektronických dát, ktoré monetizujú.

Ako vidno, kniha sa dotýka skutočne najdiskutovanejších otázok v ekonomicko-politických diskusiách dneška. Svoje riešenia ponúkajú – ak ešte veríme tradičnému rozhraničeniu – ľavica i pravica. Tradičné riešenia sú však samoohraničujúce a predstavujú iba pokus o vylepšenie systému, ktorý je evidentne v kríze. Napriek tomu, že sa Pikettyho globálna daň z kapitálu môže javiť prakticky priechodnejším riešením súčasnej krízy systému, provokujú Radical Markets k tvorivému premysleniu štandardných kategórií ekonomickej vedy nad rámec slovenskej verejnej i akademickej debaty.

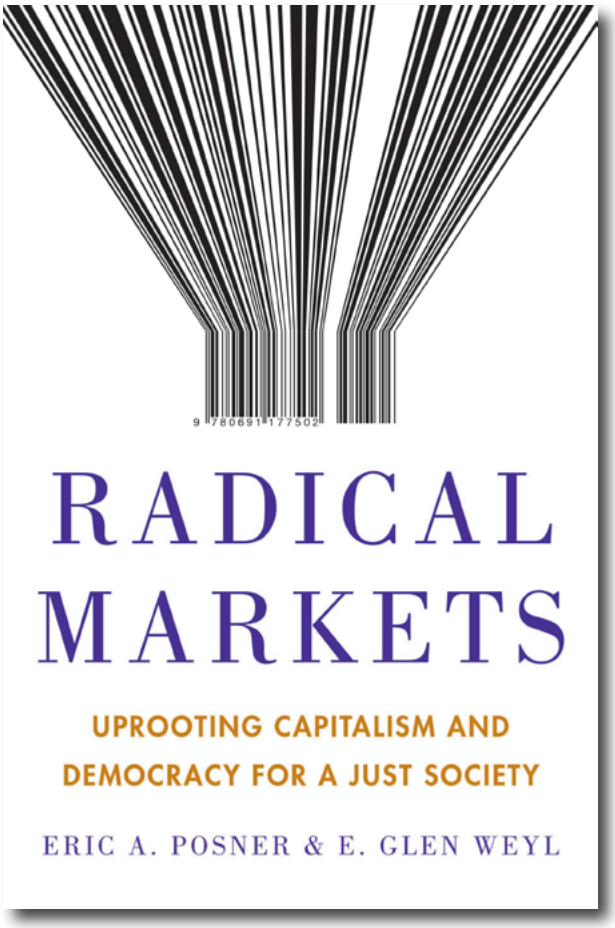

Koľko stojí úsmev da Vinciho Mona Lisy?

Jana Péliová
KF, NHF, EUBA

V súčasnosti je Mona Lisa považovaná za najznámejší obraz na svete, avšak do začiatku 20. storočia to bol len jeden z kvalitných obrazov, akých je mnoho. V roku 1911 ukradli zlodeji obraz Mony Lisy. O tomto čine ako aj o následnom vrátení obrazu sa masívne písalo vo vtedajšej tlači. Toto viedlo k obrovskej popularite obrazu v očiach verejnosti. V priebehu 20teho storočia už bol obraz predmetom masovej reprodukcie či parodovania. Podľa Sassoona (2001) bol obraz reprodukovaný v 300 iných obrazoch a 2000 reklamách. Čo spôsobilo, že sa jeden z ďalších vydarených Leonardových obrazov stal najznámejším obrazom na svete?

V roku 1968 publikoval psychológ Robert Zajonc zaujímavú štúdiu o tom, ako vystavenie jednotlivca neutrálnemu stimulu (napríklad neznáme znaky čínskeho písma) viedlo k jeho lepšiemu hodnoteniu na Likertovej škále než podobné stimuly, ktorým subjekt nebol vystavený. Subjekty dostali otázku, čo znamená konkrétny znak a čím častejšie ho videli, tým pozitívnejší mu priraďovali význam. Tieto výsledky odporujú klasickému predpokladu racionálneho správania sa. Zajonc tvrdí, že už len jednoduché vystavenie jednotlivca stimulu je dostatočnou podmienkou na to, aby sa zlepšil jeho postoj k nemu. Jednoduchým vystavením chápe už takú situáciu, pri ktorej je daný stimul prístupný jeho pohľadu. Ak ste sa niekedy zamysleli nad tým prečo sa v čase pred voľbami naše ulice zmenia na nepoznanie a starí rodičia možno z času na čas prehodia známe české „jména hloupých na všech sloupích“, pozrime sa na tento fenomén z ekonomického hľadiska. Naozaj nám stačí vidieť na bilboarde popri ceste usmiatu tvár športovca alebo speváka a sme v obchode ochotní zaplatiť za šampón, ktorý prezentuje dvojnásobne viac ako za podobný, ktorý v nás nevyvoláva pozitívny pocit niečoho známeho?

Skúmali sme tento efekt na študentoch EU v Bratislve (Tarnavskyi, 2018). Počas desiatich týždňov semestra bol 60 študentom (zo Slovenska ale aj zahraničným študentom) ukázaný ako prvý slide prezentácie k prednáške obraz od Alfreda Sisleya, ktorý nebol nijako popísaný ani vysvetlený. Následne im boli na konci semestra prezentované dva obrazy od toho istého autora (jeden, ktorý videli 10 krát v minulosti a jeden, ktorý nevideli). Nový neznámy obraz bol od toho istého autora, z rovnakého obdobia a zobrazoval veľmi podobný motív. Tieto dva obrazy sme ukázali

aj 40 študentom, ktorí počas semestra žiadne obrazy nevideli. Prekvapivo, iba šiesti študenti napísali, že aspoň jeden obraz spoznávajú a len dvaja si spomenuli, že ho videli na prednáške. Všetkých sto zúčastnených sme požiadali, aby prostredníctvom „sealed bid“ aukcie (ponuka v zapečatenej obálke) uviedli koľko sú ochotní zaplatiť za konkrétny obraz. V skupine, ktorá obraz videla bolo až 70% študentov ochotných staviť viac na obraz, ktorý viackrát v minulosti videli, kým v kontrolnej skupine zhodne s teoretickým predpokladom len približne 52 %.

Efekt jednoduchého zobrazenia neovplyvňuje len cenu tovarov na trhu s umeleckými objektami. Tento psychologický fenomén využívajú marketingoví pracovníci už celé desaťročia. Napriek tomu, že si mnohí z nás myslia, že sú voči nemu imúnni, aj tento malý experiment potvrdzuje, že naša myseľ nejedná vždy racionálne. Nechajme sa prekvapiť, ktorý úsmev z bilboardov najviac ovplyvní naše podvedomie v najbližších voľbách.

Zdroje:

SASSOON, D. 2001: Mona Lisa: the Best Known Girl in the Whole Wide World, In: History Workshop Journal, ročník 2001, číslo 51, 1 január 2001, s. 1–18

TARNAVSKYI, M.: Effect of mere exposure on subjective preferences on art market: diplomová práca. Školiteľ: Jana Péliová. Bratislava, 2018.

ZAJONC, R. B. 1968. Attitudinal effects of mere exposure. Journal of Personality and Social Psychology, 9(2, Pt.2), s. 1-27.

Číslo, ktoré nás zaujalo

884,200 mil. EUR

Petra Špaková
študentka NHF, EUBA
Mod'Spe Paris CE

Táto hodnota predstavuje objem priamych zahraničných investícií, ktoré pribudli na území Slovenskej republiky v auguste 2018 (mesačný prílev). Priame zahraničné investície (PZI) môžu byť fundamentálnym akcelerátorom ekonomického rastu a hospodárskeho rozvoja. Predstavujú investíciu firmy alebo inej samostatnej entity v jednej krajine do obchodných záujmov nachádzajúcich sa v inej krajine.

Hlavným ťahúňom PZI v roku 2018 bol britský automobilový výrobca Jaguar Land Rover. Britská spoločnosť pôsobiaca ako investor na zelenej lúke investovala 1,4 miliardy EUR a 129 miliónov poskytlo pre výstavbu Slovensko v podobe štátnych stimulov.

Rekordne najvyššou hodnotou PZI bola hodnota z júna 2006, kde PZI na Slovensku dosiahli celkovú výšku 2 101,80 miliónov EUR. Následne vypukla finančná kríza, ktorá oslabila investície a obmedzila toky PZI. Na druhej strane, rekordne najnižšou hodnotou PZI bola hodnota -1 023,20 EUR dosiahnutá v decembri 2014.

Prílev PZI má v posledných rokoch stúpajúcu tendenciu (viď graf), s výrazným kolísaním v priebehu jednotlivých rokov. Priemerná hodnota mesačného prílevu za obdobie 2004 – prvé tri štvrťroky 2018 dosiahla 284 mil. eur. Slovensko sa dostalo do popredia a upevnilo svoju pozíciu aj v porovnaní s ostatnými krajinami Vyšehradskej štvorky.

Graf 1: Mesačné hodnoty prílevu / odlevu PZI v slovenskej ekonomike (mil. EUR)

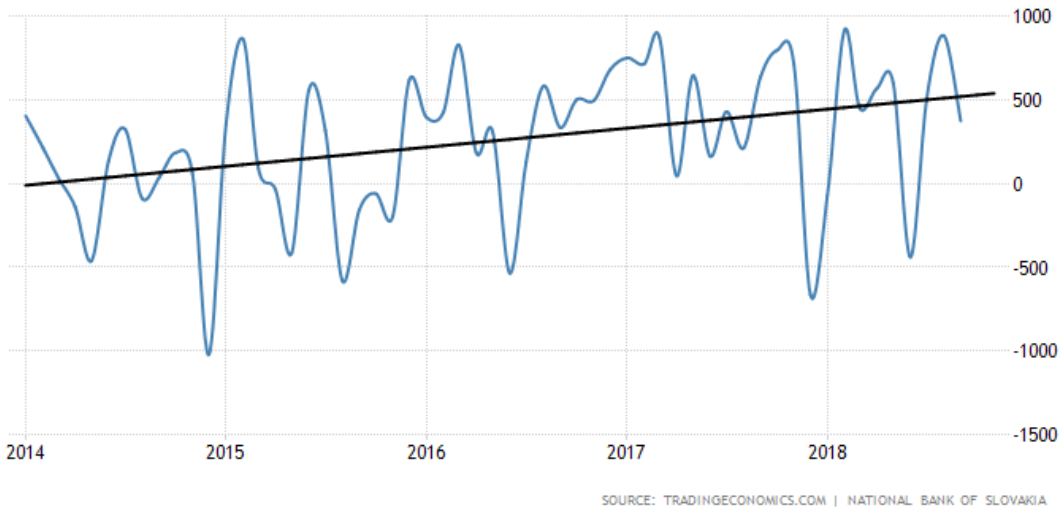

Prameň: Graf prebraný z tradingeconomics.com

Katedra hospodárskej politiky
Department of economic policy

NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE